

United Nations
Office on Drugs and Crime

УКРАЇНА:

ЗВІТ ПРО ПРОГАЛИНИ ЗАКОНОДАСТВА
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ
В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ

УПРАВЛІННЯ ООН З НАРКОТИКІВ І ЗЛОЧИННОСТІ

**УКРАЇНА: ЗВІТ ПРО ПРОГАЛИНИ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ**

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

2026

© Організація Об'єднаних Націй, 2026. Усі права захищено.

Використані у цьому виданні позначення та спосіб подання матеріалу жодним чином не означають висловлення будь-якої позиції Секретаріату Організації Об'єднаних Націй щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста чи району або їхніх органів влади, а також щодо визначення меж або кордонів.

Інформацію щодо уніфікованих локаторів ресурсів (URL) і посилань на інтернет-сайти, що міститься в цьому виданні, подано для зручності читача, вона є актуальною на момент публікації. Організація Об'єднаних Націй не несе відповідальності за подальшу актуальність цієї інформації або за зміст будь-якого зовнішнього вебсайту.

ЗМІСТ

ПОДЯКИ	5
АКРОНІМИ ТА ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА РАМКА	17
ЩО ТАКЕ КОМПЛАЄНС? ВИМОГИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МІЖНАРОДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	21
ЗАКОНОДАВЧА РАМКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ ЗА КОРУПЦІЮ	39
ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ВИМОГ	45
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	59

ПОДЯКИ

Ця публікація була підготовлена Управлінням Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН). УНЗ ООН висловлює подяку Оксані Броневицькій як провідній авторці публікації. УНЗ ООН також хотіло б висловити подяку експертам, які погодилися на інтерв'ю й участь в опитуваннях для цієї публікації.

УНЗ ООН висловлює подяку за внесок Лаурі Бертіпалья, Софі Майнгаст, Джулії Пілгрім, Луїзі Портас, Дженніфер Сарварі Бредфорд з Відділу з питань корупції та економічних злочинів УНЗ ООН, а також Вікторії Єгоровій з Програмного офісу УНЗ ООН в Україні.

Цінним внеском до цієї публікації були пропозиції колективу Відділу з питань корупції та економічних злочинів і рецензентів публікації, зокрема Сяохун Лі та Харшет Вірк, Програмний офіс УНП ООН в Україні. Крім того, ми хотіли б подякувати Джаї Мохан за редагування цієї публікації, а також Індри Елеонорі Еспінозі Гарсії за підтримку процесу графічного дизайну.

Видання цієї публікації було щедро профінансовано Ініціативою Siemens Integrity.

АКРОНІМИ ТА ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДАП	Державна антикорупційна програма на 2023–2025 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220
ДБР	Державне бюро розслідувань
Державні компанії	державні підприємства, господарські товариства (у яких державна частка перевищує 50%), державні організації (установи, заклади)
ЄС	Європейський Союз
Закон	Закон України «Про запобігання корупції»
КАС	Кодекс адміністративного судочинства України
КК	Кримінальний кодекс України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
Компанія	юридична особа, яка не є органом державної влади або органом місцевого самоврядування
Конвенція (UNCAC)	Конвенція ООН проти корупції
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
РЕ	Рада Європи
Стамбульський план	Стамбульський план дій з боротьби проти корупції
Типова антикорупційна програма	Типова антикорупційна програма юридичної особи, затверджена наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 10.12.2021 № 794/21
Типове положення про уповноважений підрозділ	Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затверджене наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 27.05.2021 № 277/21
Уповноважений, антикорупційний уповноважений	особа, відповідальна за реалізацію антикорупційної програми
ЦК	Цивільний кодекс України
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс України
FATF	Міжнародна організація по боротьбі з відмиванням грошей
ISO	International Organization for Standardization, Міжнародна організація зі стандартизації
CIPE	Центр міжнародного приватного підприємництва
UNDP	Програма розвитку ООН
UNODC	Управління ООН з наркотиків і злочинності

ВСТУП

Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року¹ українські компанії постраждали від зростання цін на сировину, небезпечних умов праці та нестачі персоналу. Незважаючи на воєнний стан, провідні українські бізнес-асоціації продовжували намагатися зменшувати корупційні ризики та зробити бізнес-середовище більш сприятливим для етичних і чесних операцій. У суспільстві зростають очікування, що бізнес зберігатиме прозорість під час відновлення, застосовуватиме правила корпоративної доброчесності й адвокації, перевірятиме контрагентів та, за необхідності, діятиме як викривач корупції².

Згідно з оцінкою четвертої Експрес-оцінки збитків та потреб³ впливу вторгнення протягом майже трьох років з лютого 2022 року, загальні прямі збитки в усіх секторах досягли майже 176 млрд доларів США⁴ (станом на 31 грудня 2024 року). Серед найбільш постраждалих секторів – житло (близько 57 млрд доларів США, або 33 % від загальної шкоди), енергетика та видобувна промисловість, включаючи збитки в секторі централізованого тепlopостачання⁵ (20,51 млрд доларів США, або 12 %). Щодо потреб у відновленні та реконструкції, включаючи принцип «кращого відновного будівництва» (КВБ), за оцінкою загальні потреби у відновленні та реконструкції в державному та приватному секторах становлять близько 524 млрд доларів США⁶. Ці витрати, оцінені на період 10 років, враховують принципи КВБ, включаючи перехід до нижчої енергоємності та впровадження сучасних стандартів (зокрема щодо збереження клімату та інклюзивного проектування), а також інфляцію, ринкові умови, підвищення цін на будівництво, характерне для регіонів із масштабною забудовою, та вищі страхові внески⁷. Найбільші орієнтовні потреби – в житловому секторі (майже 84 млрд доларів США, або 16 % від загальної суми), далі йдуть транспорт (майже 78 млрд доларів США, або 15 %), енергетика та видобувна промисловість (майже 68 млрд доларів США, або 13 %), торгівля та промисловість (понад 64 млрд доларів США, або 12 %), сільське господарство (понад 55 млрд доларів США, або 11 %), соціальний захист і життєзабезпечення (39 млрд доларів США, або 7 %) та утилізація вибухонебезпечних об'єктів (майже 30 млрд доларів США, або 6 %)⁸. З огляду на інвестиції, роль приватного сектору в задоволенні потреб і зменшенні навантаження на державні органи вважається критично важливою. Водночас прискорене впровадження реформ, що сприяють конкуренції, а також глибша інтеграція з ринками ЄС та міжнародними ринками можуть значно підвищити роль приватного сектору у відбудові, особливо в секторах інфраструктури⁹. Очікується, що приватний сектор має здійснити щонайменше 41 млрд доларів США інвестицій – це найбільша частка інвестицій у виробництво відновлюваної енергії, гнучкі потужності та когенерацію¹⁰.

Корупція в приватному секторі стала одним із найбільших викликів для бізнес-середовища України, особливо в контексті інтеграції на міжнародні ринки та співпраці з міжнародними партнерами. Під дією екстериторіальних антикорупційних законів (наприклад, Закон США про іноземні корупційні практики (FCPA)) та міжнародних стандартів низка українських компаній зіткнулася з санкціями, а окремі – з масштабними антикорупційними розслідуваннями. Ці події посилюють усвідомлення суспільством необхідності дотримання принципів доброчесності не лише заради них самих, а й для зміцнення міжнародного іміджу України.

1 Резолюція ES-11/7 Генеральної Асамблеї ООН, ухвалена 24 лютого 2025 р. <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/7>.

2 https://www.cipe.org/wp-content/uploads/2023/11/CIPE_Ukraine_Rebuild-with-Trust_2023_UKR.pdf.

3 The fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4). <https://ukraine.un.org/en/download/178969/290001>. Дата звернення: 24 жовтня 2025 року.

4 Там само. Сторінка 10.

5 Там само. Сторінка 36.

6 Там само. Сторінка 10.

7 Там само. Сторінка 41.

8 Там само. Сторінка 143.

9 Там само. Сторінка 42.

10 Там само. Сторінка 144.

Протягом тривалого часу український бізнес розглядали крізь призму корупційних скандалів, особливо після масштабної хвилі приватизації в 1995–2005 роках. Цей період став знаковим для формування стереотипів про приватний сектор як про середовище, де корупція не лише поширена, але й часто вважається частиною бізнес-культури¹¹.

Ратифікація Україною у 2006 році Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та Конвенції ООН проти корупції стала першим кроком до впровадження міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції. Однак протягом наступного десятиліття антикорупційні зусилля переважно були спрямовані на державний сектор, залишаючи приватний поза системними реформами.

Новий етап антикорупційної реформи розпочався у 2014 році із ухваленням Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки та Закону України «Про запобігання корупції». Саме ці нормативні акти стали основою для поступового впровадження антикорупційного комплаєнсу у приватному секторі. У стратегії було окреслено основні причини корупції в бізнес-середовищі, серед яких зрощення бізнесу і влади, недосконале регулювання підприємницької діяльності, а також корумпованість контролюючих органів і судової системи¹².

Для цього Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки¹³ передбачала низку заходів. Частина з них були втілено в той період:

- створено Раду бізнес-омбудсмена, яка має повноваження отримувати та розглядати скарги від представників приватного сектору, а також надавати рекомендації органам влади та органам місцевого самоврядування;
- запроваджено обмеження щодо участі у публічних закупівлях юридичних осіб, посадові особи яких притягнуті до відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;
- затверджено типову антикорупційну програму для юридичних осіб, обговорення якої проводилось, зокрема, з представниками бізнес-асоціацій.

Проте стратегію впровадження антикорупційних стандартів у приватному секторі так і не було розроблено, а інформацію про вимоги законодавства для бізнесу та інші питання запобігання корупції поширювали недостатньо ефективно.

Згідно з результатами дослідження Всеукраїнської мережі доброчесності та комплаєнсу (UNIC)

«Корупційні ризики у діяльності органів влади: погляд бізнесу» у 2018 році, більшість представників бізнесу (близько 80 %) більш-менш обізнані з антикорупційним законодавством. Утім 75 % респондентів, які вважали себе обізнаними з антикорупційним законодавством, назвали матеріали ЗМІ основним джерелом інформації. Лише кожен четвертий респондент ознайомлювався зі змістом законів особисто¹⁴.

Наступна Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки була ухвалена Верховною Радою України 20.06.2022 із затримкою у чотири з половиною роки¹⁵.

Утім, попри позитивні зрушення, реальна ситуація в бізнес-середовищі залишається складною. Відповідно до результатів соціологічного дослідження бізнесу¹⁶, проведеного агенцією InfoSapiens на замовлення НАЗК, корупція виявилася найбільш значущою проблемою (за винятком вторгнення Російської Федерації). Так, 76 % опитаних представників бізнесу вважають корупцію дуже серйозною

11 https://www.cipe.org/wp-content/uploads/2023/11/CIPE_Ukraine_Rebuild-with-Trust_2023_UKR.pdf, с. 5.

12 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text>.

13 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1699-18?lang=en#Text>.

14 Survey conducted on “Corruption Risks in the Activities of Government Bodies: A Business Perspective.”

15 <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.

16 Corruption in Ukraine 2024: Understanding, Perception, Prevalence: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/333/NACP_presentation_report_2024_ENG.pdf.

проблемою, порівняно з показником 2023 року (73 %). Оцінка корупційних загроз серед бізнесу повернулася на рівень до 2021 року.

Попри те, що 21,3 % респондентів заявили про готовність повідомляти про корупцію, лише 17,2 % це зробили. Хоча показник залишається низьким, він демонструє позитивну тенденцію¹⁷.

За результатами вибіркового опитування населення, проведеним UNIC в листопаді 2018 року, суспільство високо оцінило компанії, що відкрито декларують свою доброчесність. Двоє із трьох респондентів повністю згодні, а більше 80 % – скоріше та повністю згодні з такими висловлюваннями: «Для мене важливо купувати продукцію та послуги у виробника, який декларує високий рівень доброчесності», «Репутація та доброчесність компанії для мене настільки ж важливі, як ціна і якість»¹⁸.

За останнє десятиліття під впливом глобальних тенденцій у сфері корпоративного комплаєнсу й етики ведення бізнесу, а також завдяки підвищенню суспільної обізнаності про роль бізнесу у створенні прозорого середовища, представників бізнесу дедалі частіше розглядають не лише як учасників економічного процесу, але й як потенційних союзників у боротьбі з корупцією, здатних впливати на формування прозорої ділової практики та сприяти зміцненню довіри суспільства до інституцій.

Трансформація ставлення до приватного сектору відбувається разом з усвідомленням його ключової ролі у формуванні стійкого та відповідального бізнес-середовища, що є невід’ємною частиною антикорупційних реформ.

За останні 10 років Україна впровадила широкий комплекс заходів щодо боротьби з корупцією, що дозволило в окремих аспектах максимально наблизити національне законодавство до міжнародного та acquis ЄС. Водночас аналіз чинного антикорупційного законодавства України в приватній сфері вказує на необхідність подальшої роботи. Реформування цього напрямку є важливою умовою євроінтеграційного процесу в Україні та успішного проведення переговорів про вступ із ЄС, а також довіри та можливості ведення бізнесу із іноземними бізнес партнерами.

Програмний офіс Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) в Україні провів дослідження щодо відповідності українського законодавства міжнародним та європейським стандартам щодо запобігання корупції в приватному секторі, а також розробив рекомендації, які допоможуть підприємствам розвивати доброчесність і дотримуватися антикорупційних норм.

Цей звіт містить ключові результати дослідження, а також рекомендації для осіб, які приймають рішення в приватному та державному секторах, щодо формування відповідної антикорупційної політики та заходів для її впровадження.

¹⁷ https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/07/17/0717bf197d9dbfd35baa6d2e939ca43a2e47460785552328ee7bd5e2fdebb05e11548549.pdf&fbclid=IwY2xjawlYDotleHRuA2FlbQlxMAABHS_baCPkBAcsRCeMFrtI-w77mmcV-Fbs32clfaELUKu5DuiU2aktzz5w_aem_nTexjMGzJFr14Q6qy4xHg.

¹⁸ https://www.dropbox.com/scl/fi/lx2ak1dq7yqwm5w4uqp/UNIC_Report_General_Population_UKR.pdf?rlkey=9h3l25fwgyw2x9oflpnr3hnpz&e=1&dl=0.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час підготовки дослідження, на якому базується цей звіт, було проведено аналіз нормативно-правової бази (міжнародних договорів, актів ЄС тощо), враховуючи положення так званого «м'якого права», тобто тих нормативно-правових актів, які мають лише рекомендаційний характер для України. Це дослідження базується на матеріалах в загальному доступі, запитах до органів, що формують або реалізують антикорупційну політику щодо певних питань або статистичних даних, інтерв'ю з окремими співробітниками НАЗК, а також польових дослідженнях, проведених НАЗК та іншими урядовими та неурядовими організаціями (НУО)¹⁹. Воно жодним чином не конкурує з результатами огляду виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNAC). У червні 2024 року відновлено огляд другого циклу застосування UNCAC в Україні, призупиненого у 2022 році через вторгнення, з метою підтримки України у реалізації положень Конвенції. На момент складання звіту цей процес тривав.

Методи, що використовувалися для цього аналітичного дослідження законодавства щодо запобігання корупції в приватному секторі на предмет відповідності міжнародним стандартам, були такими:

1. **Правовий та доктринальний аналіз** — вивчення законів і нормативних актів України для визначення їхніх ключових положень та принципів, пов'язаних з антикорупційними заходами.
2. **Порівняльно-правовий аналіз** — порівняння національного законодавства з міжнародними стандартами та передовою практикою, що встановлені ОЕСР, FATF, Управлінням ООН з наркотиків та злочинності або конвенціями ООН, РЄ, щоб виявити прогалини та сфер узгодженості.
3. **Контент-аналіз** — системний аналіз змісту правових текстів, рекомендацій та регуляторних актів для оцінки обсягу, охоплення й ефективності антикорупційних заходів.
4. **Експертні інтерв'ю й опитування** — консультації з експертами з права та уповноваженими особами із запобігання корупції для збору інформації про впровадження й ефективність антикорупційних механізмів, а також визначення сфер, що потребують покращення.
5. **Огляд документів й політик** — огляд корпоративної політики, внутрішнього контролю, стратегій управління ризиками й аудиторських звітів для оцінки рівня відповідності встановленим стандартам.
6. **Моніторинг й бенчмаркінг** — відстеження стану відповідності у динаміці та порівняння національного законодавства з міжнародними стандартами для вимірювання прогресу та виявлення ефективних практик.

Мета — проаналізувати відповідність законодавства України міжнародним та європейським стандартам у сфері запобігання корупції в приватному секторі. **Підхід** — вивчення міжнародного та національного законодавства у сфері запобігання корупції в приватному секторі. Під час дослідження проаналізовані директиви ЄС та інші інструменти, зокрема рекомендації та акти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), які наразі не є обов'язковими для України,

¹⁹ Rebuilding with Trust: How Ukraine's Private Sector Can Strengthen Integrity in Recovery and Combat Corruption. 2023. URL: <https://www.cipe.org/resources/rebuild-with-trust-how-ukraines-private-sector-can-strengthen-the-integrity-of-reconstruction-and-combat-corruption/>.

A Resource Guide on State Measures for Strengthening Business Integrity. UNODC. 2024. URL: <https://businessintegrity.unodc.org/bip/en/new-publication--a-resource-guide-on-state-measures-for-strengthening-business-integrity.html>.

Recommendation of the Council for OECD Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions (2021 Anti-Bribery Recommendation). 2021. URL: <https://baselgovernance.org/sites/default/files/2021-11/Recommendation%20of%20the%20Council%20for%20OECD%20Further%20Combating%20Bribery%20of%20Foreign%20Public%20Officials%20in%20International%20Business%20Transactions.pdf>.

OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct. 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-andinvestment/oecd-guidelines-for-multinational-enterprises-on-responsible-business-conduct_81f92357-en.

оскільки вона не є членом ОЕСР чи ЄС. Однак ці документи були включені в список джерел цього дослідження, оскільки Україна прагне до повноцінного членства в ЄС у майбутньому. Вичерпний перелік усіх проаналізованих актів наведено нижче.

Міжнародно-правова база

(i) Підписані та ратифіковані Україною:

- Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року, ратифікована Україною 18 жовтня 2010 року;
- Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року, ратифікована Україною 16 березня 2005 року;
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року, ратифікована Україною 21 травня 2004 року;
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, ратифікована Україною 2 грудня 2009 року.

(ii) Не є обов'язковими для України:

- Конвенція, прийнята відповідно до ст. К.3 Договору про заснування Європейського Союзу, про захист фінансових інтересів Європейських Співтовариств від 26 липня 1996 року;
- Конвенція, прийнята на підставі ст. К.3 (2) (с) Договору про заснування Європейського Союзу про боротьбу з корупцією за участі посадових осіб Європейського Співтовариства або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу від 26 травня 1997 року;
- Рішення Ради Європи 2008/568/JHA про створення мережі контактних пунктів з питань боротьби з корупцією від 24 жовтня 2008 року;
- Рамкове рішення Ради Європи 2003/568/JHA про боротьбу з корупцією у приватному секторі від 22 липня 2003 року;
- Директива Європейського Парламенту та Ради Європи 2017/1371 від 5 липня 2017 року про боротьбу із шахрайством, що завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу, шляхом кримінального права;
- Проект Директиви про боротьбу з корупцією від 3 травня 2023 року;
- Директива ЄС 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС від 23 жовтня 2019 року;
- Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях від 17 грудня 1997 року.

(iii) Рекомендації та керівні принципи ОЕСР:

- Рекомендація ОЕСР щодо боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях від 26 листопада 2009 року зі змінами, внесеними 26 листопада 2021 року;
- Рекомендація ОЕСР щодо податкових обмежень для боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях від 25 травня 2009 року;
- Рекомендація ОЕСР щодо хабарництва та офіційного просування експорту від 13 березня 2019 року;
- Рекомендація ОЕСР щодо розвитку органів співробітництва для подолання корупційних ризиків від 16 листопада 2016 року.

(iv) Рекомендації відповідних міжнародних організацій:

- Міжнародний стандарт ISO 37001:2016 Системи управління боротьбою з корупцією;
- Міжнародний стандарт ISO 37002:2021 Системи управління викриттям корупції.

Національна правова база

- Закон України «Про запобігання корупції»;
- Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки»;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Кримінальний кодекс України;
- Кримінальний процесуальний кодекс України;
- Цивільний кодекс України;
- Цивільний процесуальний кодекс України;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки»;
- Типова антикорупційна програма юридичної особи, затверджена НАЗК;
- Судова практика України та рішення Європейського суду з прав людини.

Можливість застосування національного законодавства до сфери приватного сектору

Чинне законодавство України не містить визначення поняття «приватний сектор економіки». У звіті

«Відбудова з довірою: як приватний сектор в Україні може посилити доброчесність під час відновлення та подолати корупцію», підготовленому у 2023 році Центром міжнародного приватного підприємництва, автори відносять до «приватного сектору» широку низку бізнес-структур, організацій та підприємств: від мікро-, малих і середніх підприємств (ММСП) до великих фірм-монополістів і державних підприємств²⁰, а також різних членських організацій та організацій, що займаються підтримкою бізнесу²¹.

Водночас у сфері публічного права досі не прийнято окремого закону, який би визначав правовий статус юридичних осіб публічного права (хоча Цивільний кодекс чітко встановлює, що порядок утворення та правовий статус таких осіб визначаються Конституцією України та законом)²². Станом на серпень 2025 року законодавець спирається на класифікацію суб'єктів у Цивільному кодексі, яка ґрунтується на способі їх створення та набуття статусу юридичної особи. Інших чітких формальних критеріїв немає.

Господарський кодекс України було скасовано 28 серпня 2025 року. Його положення, що регулюють господарську діяльність, перенесено до Цивільного кодексу та інших спеціальних законів. Натомість набув чинності Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих

20 У деяких країнах державні підприємства (ДП) працюють на тих самих ринках, що й приватні (продають товари, конкурують за клієнтів тощо). Деякі уряди надають ДП значну автономію, тому вони нагадують приватні фірми за своєю структурою чи процесом ухвалення рішень. Міжнародні організації (такі як Міжнародний валютний фонд чи Світовий банк) іноді виокремлюють державні комерційні підприємства, що надають послуги окремо від основних урядових.

21 https://www.cipe.org/wp-content/uploads/2023/11/CIPE_Ukraine_Rebuild-with-Trust_2023_UKR.pdf.

22 Юркевич Ю. До розмежування статусу юридичних осіб (їх об'єднань) публічного і приватного права. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 1. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/01/8.pdf>.

організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Окремі питання, пов'язані з господарською діяльністю, регулюються спеціальними законами, зокрема Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та Законом України «Про акціонерні товариства». Державні та комунальні підприємства поступово трансформуватимуться у господарські товариства (ТОВ або акціонерні товариства). Національне законодавство України розрізняє юридичних осіб приватного та публічного права – поділ ґрунтується на тому, хто є засновником або власником (акціонером) такої юридичної особи. Такий підхід відрізняється від поширеніших понять на кшталт «приватне або державне підприємство/ суб'єкт господарювання».

Згідно з положеннями Цивільного кодексу, юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до ст. 87. Юридична особа публічного права може бути створена адміністративним актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 167 ЦК держава може створювати як юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо), так і юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом.

Ст. 61 Закону зобов'язує юридичних осіб розробляти й впроваджувати необхідні та обґрунтовані заходи для запобігання та протидії корупції у своїй діяльності. Керівники та засновники (учасники) юридичної особи зобов'язані забезпечувати регулярну оцінку корупційних ризиків і вживати відповідних антикорупційних заходів.

Далі ст. 61 Закону містить перелік обов'язків для посадових та службових осіб юридичних осіб, інших осіб, які виконують роботу та перебувають з юридичними особами у трудових відносинах, зокрема:

- 1) не вчиняти та не брати участі у вчиненні корупційних правопорушень, пов'язаних із діяльністю юридичної особи;
- 2) утримуватися від поведінки, яка може бути розціненою як готовність вчинити корупційне правопорушення, пов'язане з діяльністю юридичної особи;
- 3) невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції в діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про випадки підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи;
- 4) невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції в діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про випадки вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами;
- 5) невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції в діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів.

Попри те, що ст. 61 не конкретизує, на яких саме юридичних осіб поширюється її дія, з аналізу інших норм Закону вбачається, що його положення є обов'язковими лише для юридичних осіб публічного права та юридичних осіб, визначених у частині другій ст. 62 Закону, якими є:

- державні, комунальні підприємства, господарські товариства (у яких державна чи комунальна частка перевищує 50 %), де середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період перевищує 70 млн гривень (приблизно 1, 67 млн доларів США);
- юридичні особи, які є учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 мільйонів гривень (приблизно 481 тис. доларів США).

Для усіх інших юридичних осіб приватного права, які не підпадають під вказані критерії, норми Закону мають здебільшого рекомендаційний характер. Винятком є заборона використання службових повноважень чи свого становища, визначена ст. 22 Закону, недотримання якої матиме наслідком притягнення до кримінальної відповідальності. Зокрема, дія статті поширюється на осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або на осіб, спеціально уповноважених на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права – незалежно від їхньої організаційно-правової форми. Вона також стосується осіб, які не є посадовими особами юридичної особи, але виконують роботи або надають послуги на підставі договору з нею.

Так, відповідно до п. 5-2 ч. 1 ст. 12 Закону НАЗК має право проводити перевірки організації роботи із запобігання і виявлення корупції в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим)²³, органах місцевого самоврядування, юридичних особах публічного права та юридичних особах, зазначених у частині другій ст. 62 Закону, зокрема щодо підготовки та виконання антикорупційних програм, функціонування внутрішніх і регулярних каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону, захисту викривачів.

Відповідно до п. 5-4 ч. ст. 12 Закону НАЗК має право отримувати, зокрема, від суб'єктів господарювання незалежно від форми власності письмові пояснення з приводу обставин, що можуть свідчити про порушення правил етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень, передбачених Законом.

Отже, очевидно, що юридичні особи приватного права, які не відповідають критеріям, викладеним у частині 2 статті 62 Закону, не зобов'язані за законом впроваджувати антикорупційні заходи, і їх невиконання цих вимог не тягне за собою жодних правових наслідків. Це підтверджується повноваженнями, наданими НАЗК статтею 12 Закону.

Таким чином, держава, представлена НАЗК, має лише рекомендаційну роль у питаннях протидії корупції у приватному секторі. У межах визначеної правової бази державні органи обмежуються наданням рекомендацій, розслідуванням корупції та інших економічних злочинів, вчинених посадовими особами юридичних осіб приватного права. Державні органи, насамперед НАЗК, не маючи реального впливу на суб'єктів приватного права, впливають на розвиток системи комплаєнсу в цій ситуації різними способами, зокрема через публічні звернення та заходи нульової толерантності до корупції у приватному секторі.

Виклики застосування Закону України «Про запобігання корупції»:

Відсутність чітких критеріїв поділу юридичних осіб залежно від порядку створення призвела до того, що ряд юридичних осіб зі 100 % власності держави, зокрема акціонерні товариства (Укрпошта, Укрзалізниця, Енергоатом тощо), визнані у статутах юридичними особами приватного права, а отже виведені з-під дії Закону. Посадові особи таких акціонерних товариств не подають електронні декларації, на них не поширюються обмеження щодо одержання подарунків і вимоги щодо запобігання конфлікту інтересів, передбачені Законом. Усі ці питання регулюються на рівні внутрішніх політик таких юридичних осіб, за порушення яких передбачена щонайбільше дисциплінарна відповідальність. Разом із тим, відсутність відповідних внутрішніх документів не матиме жодних юридичних наслідків для такої юридичної особи.

НАЗК у Роз'ясненнях щодо фінансової доброчесності: застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю від 13.11.2023 № 4 (зі змінами), пропонує для з'ясування питання, чи належить певна юридична особа до юридичних осіб публічного права, аналізувати всю сукупність нормативно-правових актів і правовстановлюючих документів, які визначають правовий статус цієї юридичної особи.

²³ Відповідно до чинного законодавства, НАЗК має повноваження здійснювати перевірку органів у цьому регіоні.

На практиці ця законодавча невизначеність у питанні про те, хто вважається акціонером (власником) акціонерного товариства, може призводити до дискреційного підходу під час визначення, чи можуть представники такого товариства нести відповідальність за низку корупційних правопорушень.

На основі практики Європейського суду з прав людини НАЗК сформувало ряд критеріїв віднесення юридичних осіб до юридичних осіб публічного права, зокрема:

1) характер діяльності юридичної особи

Зокрема вид діяльності, сферу / галузь, в якій така діяльність здійснюється. Для юридичної особи публічного права характерним є здійснення діяльності у сферах / галузях, які становлять публічний інтерес: інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби. Йдеться, зокрема, про гірничодобувну, енергетичну, транспортну галузі, сферу надання житлово-комунальних послуг;

2) контекст діяльності юридичної особи

Юридична особа, яка здійснює фактичну основну діяльність як монополіст у певній сфері або у сфері певних монополій чи у сфері, яка повністю або значною мірою регулюється державою / територіальною громадою, має ознаки юридичної особи публічного права;

3) ступінь інституційної залежності юридичної особи від держави / територіальної громади

Йдеться про ситуації, коли у статутному капіталі юридичної особи частка державної чи комунальної власності перевищує 50% або коли відповідні органи державної влади чи місцевого самоврядування мають вирішальний вплив на господарську діяльність такої юридичної особи, що дозволяє їм одноосібно формувати її волю. Така ситуація також виникає, коли держава або територіальна громада є активним учасником, впливає на діяльність юридичної особи та бере участь в оперативному управлінні тощо. Інституційну залежність від держави можна простежити й у тих юридичних осіб (незалежно від їхньої організаційно-правової форми), які є інституційно залежними від держави опосередковано – через інші юридичні особи публічного права;

4) функціональну залежність юридичної особи від держави / територіальної громади

Така залежність може полягати в тому, що держава / територіальна громада має високий ступінь державного нагляду і контролю за найважливішими аспектами діяльності юридичної особи. Наприклад, держава / територіальна громада в особі державних органів або органів місцевого самоврядування:

- призначає керівництво такої юридичної особи;
- надає обов'язкові до виконання юридичною особою вказівки;
- здійснює контроль над активами юридичної особи;
- може використовувати активи юридичної особи на власний розсуд;
- може покладати на юридичну особу виконання своїх завдань, функцій;
- здійснює перегляд та погоджує правочини тощо²⁴.

Однак, попри те, що НАЗК зазначає, що юридичній особі публічного права не обов'язково мають бути притаманні усі зазначені ознаки, ряд акціонерних товариств²⁵, які за наведеними вище критеріями підпадають під визначення юридичної особи публічного права, відповідно до статутів, які затверджуються Урядом або профільним міністерством, віднесені до юридичних осіб приватного права, а отже на їхніх посадових осіб не поширюється дія переважної більшості вимог Закону.

²⁴ <https://wiki.nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Categories/94/eb/94eb4d1e2ad4cac55bc28c399c1a322043e796ecd6663ec7a71d74c746fcf459998422727.pdf>.

²⁵ Наприклад, Укрзалізниця, Укрпошта, Енергоатом. Див: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2015-%D0%BF#Text>, https://www.ukrposhta.ua/doc/statutory-documents/Statut_at_ukrposhta_21082023.pdf, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1420-2023-%D0%BF#Text>.

Цю правову невизначеність слід усунути шляхом ухвалення законодавчого акта, який чітко розмежовуватиме юридичних осіб приватного та публічного права.

Під час дослідження авторка брала до уваги те, що корупція в приватному секторі — це перш за все підкуп у комерційних інтересах посадових осіб і працівників суб'єктів господарювання приватного сектору, а так само підкуп державних службовців чи осіб, які надають публічні послуги, або зловживання повноваженнями службовими особами юридичної особи приватного права та особами, які надають публічні послуги з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб²⁶.

У цьому дослідженні авторка виходила із таких ознак юридичної особи приватного права:

1. комерційний зміст і спрямованість діяльності юридичної особи, що здійснюється з метою одержання прибутку на систематичній основі, на власний комерційний ризик, базується на засадах вільної конкуренції;
2. приватна власність на засоби виробництва та продукти праці, ринковий механізм регулювання ділової активності, обмеженість бюджетних інвестицій і державних дотацій;
3. суб'єктами господарської діяльності виступають юридичні особи приватного права та їх об'єднання, що створюються за ініціативою засновників (учасників) на добровільних засадах на підставі установчих документів;
4. майно, що використовується суб'єктами господарювання одноосібно чи спільно для здійснення підприємницької діяльності належить їм на праві приватної власності або інших речових прав;
5. управління господарською діяльністю, зокрема розпорядження майном, використання прибутку від підприємницької діяльності здійснюється власником /співвласником майна особисто або через уповноважені ними органи; управління господарською діяльністю об'єднання юридичних осіб приватного права — через вищі органи управління; управління підприємницькою діяльністю господарських товариств здійснюється за участю власників корпоративних прав;
6. суб'єкти підприємницької діяльності несуть самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями усім належним їм майном, водночас держава не відповідає за наслідки підприємницької діяльності приватного бізнесу²⁷.

Відтак у межах цього звіту під приватним сектором пропонуємо розуміти суб'єктів господарювання, включно з юридичними особами приватного права незалежно від організаційно-правової форми, крім тих, які утворені та належать державі.

Довідково: організаційно-правові форми, за якими зареєстровано найбільше юридичних осіб в Україні (станом на 01.04.2024):

- товариство з обмеженою відповідальністю — 792 200 юридичних осіб або 52,7% від загальної кількості юридичних осіб;
- приватне підприємство — 199 844 юридичних особи або 13,3%²⁸.

26 Головкін Б.М. Про корупцію в приватному секторі. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/591/563/>.

27 Головкін Б.М. Про корупцію в приватному секторі. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/591/563/>.

28 <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2024/04/Kilkist-zareiestrovanykh-iurydychnykh-osib-za-orhanizatsiyno-pravovymy-formamy-hospodariuvannia-na-1-kvitnia-2024-r.pdf>.

МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА РАМКА

Міжнародні вимоги

На сьогодні єдиним універсальним юридично обов'язковим інструментом для боротьби з корупцією є ухвалена 2003 року Генеральною Асамблеєю ООН **Конвенція ООН проти корупції (UNCAC)**. Її було прийнято Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 31 жовтня 2003 року. Україна підписала Конвенцію 11 грудня 2003 року та ратифікувала 2 грудня 2009 року. Сьогодні цей знаковий антикорупційний документ підтримують майже в усьому світі: до нього приєдналася 191 країна. Він забезпечує провідну глобальну платформу для міжнародної співпраці у сфері протидії корупції.

Примітною особливістю UNCAC є експертні огляди виконання Конвенції, які здійснюються в межах Механізму огляду виконання. На момент складання цього звіту (у 2025 році) тривав другий цикл огляду в Україні, зосереджений на виконанні розділів II «Запобіжні заходи» та V «Повернення активів». Попри те що у звіті частково проаналізовано чинне законодавство, він жодним чином не випереджає і не передбачає висновків зазначеного огляду, який покликаний стати основою для майбутніх антикорупційних реформ в Україні.

Як згадувалося раніше, Україна виконує свої договірні зобов'язання за Конвенцією, зокрема, шляхом впровадження Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки та поточної Стратегії на 2021–2025 роки.

У ст. 12 Конвенції передбачено, що кожна держава-учасниця вживає заходів згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, спрямованих на запобігання корупції в приватному секторі, посилення стандартів бухгалтерського обліку та аудиту в приватному секторі, а також, за необхідності, установлення ефективних, відповідних і таких, що стримують, цивільно-правових, адміністративних або кримінальних санкцій за невиконання таких заходів²⁹.

Початкові настанови та норми політик щодо бізнес-добросовісності в Україні були результатом зобов'язань за міжнародними угодами та конвенціями, ухваленими Україною після Революції на Майдані 2014 року. Основні зобов'язання стосувалися Угоди про асоціацію між ЄС та Україною 2014 року, Меморандуму взаєморозуміння між Урядом України й ОЕСР щодо поглиблення співробітництва, лібералізації візового режиму з ЄС 2017 року та умов, покладених програмами макрофінансової допомоги для України від ЄС (2014–2017 рр.) та Світового Банку (2014 р.)³⁰.

29 Стаття 12. Заходи, спрямовані на досягнення цих цілей, можуть уключати, *inter alia*, таке:

- a) сприяння співробітництву між правоохоронними органами та відповідними приватними юридичними особами;
- b) сприяння розробці стандартів і процедур, призначених для забезпечення добросовісності в роботі відповідних приватних юридичних осіб, зокрема кодексів поведінки для правильного, добросовісного та належного здійснення діяльності підприємцями й представниками всіх відповідних професій та запобігання виникненню конфлікту інтересів, а також для заохочення використання добросовісної комерційної практики у відносинах між комерційними підприємствами та в договірних відносинах між ними та державою;
- c) сприяння прозорості в діяльності приватних юридичних осіб, зокрема, у належних випадках, сприяння вжиттю заходів для ідентифікації юридичних і фізичних осіб, причетних до створення корпоративних організацій та керування ними;
- d) запобігання зловживанню процедурами, які регулюють діяльність приватних юридичних осіб, у тому числі процедурами, які стосуються субсидій і ліцензій, що надаються державними органами для здійснення комерційної діяльності;
- e) запобігання виникненню конфлікту інтересів шляхом установлення обмежень, у належних випадках й на обґрунтований строк, стосовно професійної діяльності колишніх державних посадових осіб у приватному секторі після їхнього виходу у відставку або на пенсію, якщо така діяльність або робота безпосередньо пов'язана з функціями, що такі державні посадові особи виконували в період їхнього перебування на посаді або за виконанням яких вони здійснювали нагляд;
- f) забезпечення того, щоб приватні юридичні особи, з урахуванням їхньої структури й розміру, мали достатні механізми внутрішнього аудиторського контролю для надання допомоги в запобіганні та виявленні корупційних діянь щоб рахунки та необхідні фінансові відомості таких приватних юридичних осіб проходили необхідні процедури аудиту й сертифікації.

30 https://www.cipe.org/wp-content/uploads/2023/11/CIPE_Ukraine_Rebuild-with-Trust_2023_UKR.pdf.

У 2017 році Україна приєдналась до **Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства**, невід'ємною частиною якої є **Керівні принципи ОЕСР із відповідального ведення бізнесу**³¹.

Версія Керівних принципів 2023 року містить оновлені рекомендації щодо відповідального ведення бізнесу, зокрема у сфері доброчесності бізнесу. Розділ VII присвячений питанням протидії хабарництву та іншим проявам корупції.

Керівні рекомендації для представників приватного сектору³²:

1. Представники приватного сектору не повинні брати участі в будь-яких корупційних діях, включаючи пропозицію, обіцянку або надання будь-якої грошової чи іншої неправомірної вигоди державним службовцям або працівникам фізичних чи юридичних осіб (їх родичам чи партнерам), з якими підприємство має ділові відносини. Аналогічно, підприємства не повинні вимагати, погоджуватися або приймати будь-які неправомірні грошові чи інші вигоди від державних службовців або працівників фізичних чи юридичних осіб, з якими підприємство має ділові відносини. Підприємства не повинні використовувати третіх сторін або інших посередників, включно з агентами, консультантами, представниками, дистриб'юторами, підрядниками, постачальниками та партнерами, для спрямування неправомірних грошових або інших вигід державним службовцям або працівниками інших фізичних осіб – підприємців або організацій, з якими юридична особа має ділові стосунки.
2. Розробити та впровадити належні внутрішні заходи контролю, етичні стандарти й програми або заходи з дотримання комплаєнсу для належного запобігання, виявлення та реагування на хабарництво та інші форми корупції, що ґрунтуються на оцінці ризиків з урахуванням індивідуальних особливостей діяльності підприємства. Необхідно враховувати ризики, пов'язані з хабарництвом та іншими формами корупції (зокрема географію та галузь діяльності підприємства, інші питання відповідального ведення бізнесу, нормативно-правове середовище, тип ділових відносин, операції з іноземними урядами та залучення третіх сторін). Такі заходи контролю, етичні стандарти та програми або заходи комплаєнсу повинні включати політики ведення фінансового та бухгалтерського обліку, зокрема систему внутрішнього контролю, аби забезпечити ведення достовірних і точних облікових документів, реєстрів конфліктів інтересів, записів і рахунків, які не можуть бути використані для вчинення або приховування фактів хабарництва чи інших корупційних діянь. Внутрішні політики чи заходи контролю слід регулярно переглядати у міру необхідності з метою їх ефективності та зменшення ризику залучення підприємства до надання / отримання неправомірної вигоди чи інших форм корупції. Ці заходи внутрішнього контролю також повинні включати проведення належної перевірки на основі оцінки існуючих і потенційних корупційних ризиків.
3. У заходах внутрішнього контролю, етичних кодексах чи комплаєнс-програмах передбачити заборону чи незаохочення так званих «невеликих платежів» за сприяння у здійсненні діяльності підприємства, які є забороненими у країнах, де такі здійснюються та точно фіксувати такі платежі в бухгалтерських та інших фінансових документах.
4. Забезпечити, беручи до уваги особливі ризики, пов'язані з хабарництвом та іншими формами корупції, юридичний аудит компаній та проектів (due diligence), з якими співпрацює підприємство, здійснення контролю оплати праці працівників та винагороди контрагентів лише за здійснення законної діяльності. Якщо це доречно та необхідно, слід також скласти та періодично оновлювати перелік контрагентів, залучених до транзакцій з органами державної влади та державними підприємствами, які повинні зберігатися належним чином та бути доступними для компетентних органів. Підприємства повинні вживати заходів, щоб переконатися, що їхні контрагенти уникають здійснення незаконного впливу та дотримуються професійних стандартів у їхніх взаємовідносинах з державними інституціями.

31 <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0144#adherents>.

32 OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct 2023. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/81f92357-en.pdf?expires=1728376469&id=id&accname=guest&checksum=F14D85F3676ED3662D02FDAE24C0C535>.

5. Підвищувати прозорість своєї діяльності у боротьбі з хабарництвом та іншими формами корупції та сприяти впровадженню культури доброчесності. Це можна здійснити шляхом:
- дієвої підтримки та прихильності з боку ради директорів або еквівалентного органу управління та вищого керівництва щодо впровадження та дієвості внутрішніх засобів контролю, політик етики та доброчесності;
 - чіткої та зрозумілої корпоративної політики, що забороняє хабарництво та інші форми корупції, для всіх працівників і відповідних третіх сторін, включаючи іноземних партнерів, агентів і посередників;
 - поширення інформації про систему управління, прийняті внутрішні засоби контролю, етики та комплаєнсу та заходи, прийняті на підприємстві, які допомагають реалізувати вказані зобов'язання.

Підприємства також повинні сприяти відкритості та діалогу з громадськістю задля забезпечення обізнаності та співпраці в боротьбі з корупцією. Підприємствам рекомендовано оприлюднювати інформацію, якщо це не суперечить національному законодавству, про будь-які неправомірні дії, пов'язані з хабарництвом та іншими формами корупції, а також заходи, вжиті для розгляду випадків підозри в хабарництві та інших формах корупції. Ці заходи можуть включати виявлення, розслідування та звітування про випадки неправомірної поведінки та активної взаємодії з правоохоронними органами.

6. Сприяти обізнаності та дотриманню політики підприємства та внутрішнього контролю, етичних стандартів і програм комплаєнсу або заходів проти хабарництва та інших форм корупції серед співробітників і фізичних чи юридичних осіб, пов'язаних діловими відносинами, через розповсюдження таких стандартів, програм або заходів, а також через навчальні програми та дисциплінарні процедури з врахуванням застосовних мовних конструкцій, культурних та технологічних перешкод.
7. Не надавати незаконних пожертвувань (фінансування) кандидатам на державні посади, політичним партіям чи іншим організаціям, пов'язаним з політичними партіями чи політичними кандидатами. Політичні внески повинні повністю відповідати національним законам, зокрема вимогам щодо публічного оприлюднення, і повинні узгоджуватись із керівництвом підприємства. Це правило не обмежує окремих працівників підприємства підтримувати певні політичні партії та кандидата.

Серед документів рекомендаційного характеру можна виокремити:

- Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics and Compliance – Рекомендації з належної практики внутрішнього контролю, етики та комплаєнсу (Організація економічного співробітництва та розвитку)³³;
- Integrity Compliance Guidelines – Рекомендації щодо комплаєнс-доброчесності (Світовий банк)³⁴;
- Global Principles for Countering Bribery – Принципи протидії хабарництву (Ініціатива Всесвітнього економічного форуму «Партнерство проти корупції»)³⁵;
- Rules on Combating Corruption – Правила боротьби з корупцією (Міжнародна торгова палата)³⁶;
- “An Anti-Corruption Ethics and Compliance Programme for Business: A Practical Guide” (UNODC)³⁷.

33 <https://www.oecd.org/en/topics/anti-corruption-and-integrity.html>.

34 <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/06476894a15cd4d6115605e0a8903f4c-0090012011/original/Summary-of-WBG-Integrity-Compliance-Guidelines.pdf>.

35 https://www3.weforum.org/docs/WEF_PACI_Global_Principles_for_Countering_Corruption.pdf.

36 <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2023/12/2023-ICC-Rules-on-Combating-Corruption-1.pdf>.

37 https://businessintegrity.unodc.org/bip/uploads/documents/resources/An_Anti-Corruption_Ethics_and_Compliance_Programme_for_Business-_A_Practical_Guide.pdf.

Аналіз вищезазначених документів об'єднано в «Посібнику з боротьби з корупцією, етики та дотримання вимог для бізнесу»³⁸, розробленому ОЕСР, Управлінням ООН з наркотиків і злочинності та Світовим банком. У цьому посібнику перелічено 12 ключових елементів антикорупційних зусиль, спільних для всіх вищезазначених документів:

- підтримка та відданість вищого керівництва запобіганню корупції;
- розробка антикорупційної програми;
- нагляд за виконанням антикорупційної програми;
- чітка, видима та доступна політика, яка забороняє корупцію;
- детальна політика для окремих зон ризику;
- застосування антикорупційної програми до бізнес-партнерів;
- внутрішній контроль і ведення документації;
- комунікація та навчання;
- просування та заохочення етики та відповідності;
- виявлення порушень і повідомлення про них;
- усунення порушень;
- періодичні перегляди та оцінки антикорупційної програми.

Національне законодавство

У 2009, а потім у 2011 роках були прийняті Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції» (нині нечинні), у яких не було жодних положень, що стосувалися запобігання корупції у юридичних особах приватного права.

Процедури запобігання корупції у приватному секторі вперше були запроваджені в Україні з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» у 2014 році, який, спираючись на міжнародні стандарти, визначив основні поняття та принципи запобігання корупції у приватному секторі. Основні складові системи запобігання корупції відповідно до Закону включають:

- забезпечення розробки та впровадження юридичною особою антикорупційних заходів;
- забезпечення регулярної оцінки посадовою особою чи засновником юридичної особи корупційних ризиків і впровадження антикорупційних заходів;
- дотримання встановлених стандартів доброчесності та антикорупційних обмежень працівниками та підрядниками юридичної особи, у якій прийнято антикорупційну програму.

Однак Закон зобов'язує лише певні категорії компаній розвивати антикорупційну інфраструктуру, як зазначено в попередньому розділі.

38 <https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2013/Anti-CorruptionEthicsComplianceHandbook.pdf>.

ЩО ТАКЕ КОМПЛАЄНС? ВИМОГИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МІЖНАРОДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Впровадження системи комплаєнсу вважається важливою частиною протидії корупції в приватному секторі³⁹. Однак різні нормативно-правові акти по-різному тлумачать поняття комплаєнсу. З метою чіткого розуміння цього терміна в контексті антикорупційної діяльності, у цьому звіті комплаєнс є системою заходів, що застосовуються в організації для запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень її співробітниками. Терміни «комплаєнс» та «антикорупційний комплаєнс» використовуються взаємозамінно без шкоди для різних понять комплаєнсу, властивих різним частинам правової та законодавчої системи України⁴⁰.

Існує кілька причин, чому антикорупційний комплаєнс є важливим у приватному секторі.

1. Він забезпечує повне та суттєве впровадження чинних міжнародних і національних нормативних баз.
2. Він забезпечує ефективний комплаєнс, що покращує репутацію компанії, оскільки вона визнана стабільною, прозорою, чесною та надійною, тим самим заохочуючи лояльність клієнтів.
3. Він допомагає запобігти додатковим витратам, таким як штрафи та пеня, які можуть бути накладені, якщо компанія порушує свої зобов'язання.
4. Ефективний комплаєнс також може покращити доступ до ринків і капіталу. Тому власники бізнесу повинні розуміти, що компанія втрачає, вдаючись до корупційних дій⁴¹.

Працівники мають усвідомлювати, що вони є важливими зацікавленими сторонами в розробці антикорупційної програми. Після затвердження програми її впровадження має бути неухильним і забезпечуватися шляхом включення до відповідних документів, зокрема трудових договорів, внутрішніх нормативних актів та договорів, укладених юридичною особою.

39 Одним з інструментів для запобігання та виявлення корупції є настанови ОЕСР: Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct Organisation for Economic Co-operation and Development, які рекомендують підприємствам впроваджувати систему дотримання вимог. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/81f92357-en.pdf?expires=1728376469&id=id&accname=guest&checksum=F14D85F3676ED3662D02FDAE24C0C535>.

40 Див.: п. 24 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006;

п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021;

Положення про ліцензування Експортно-кредитного агентства (ЕКА) та умови провадження ним діяльності із страхування, перестрахування, надання гарантій, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.01.2023;

Методичні рекомендації щодо організації корпоративного управління в банках України, схваленими рішенням Правління НБУ від 03.12.2018;

Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 11.06.2018;

Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з транспортування природного газу, затвердженими постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 16.02.2017;

Положення про авторизацію осіб, які мають намір провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку, та умови провадження такої діяльності, затверджене рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27.09.2018;

Вимоги (правила) щодо здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами, затверджених рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.11.2020.

41 Anti-Corruption Compliance: A Guide for a Training Program for Persons Responsible for Implementing an Anti-Corruption Program. К., 2023.

Система антикорупційного комплаєнсу в приватному секторі

Згідно з аналізом міжнародних і національних документів, розглянутих у розділах вище, система антикорупційного комплаєнсу в приватній компанії повинна складатися з таких елементів.

- **Наявність політики доброчесності / боротьби з корупцією**, яка заохочує працівників повідомляти про корупцію; має вбудовану систему повідомлень та захисту викривачів; має протоколи для внутрішніх (управлінських) дій у разі повідомлення про корупцію та пов'язані з нею порушення.
- **Уповноважена особа, відповідальна за впровадження антикорупційної політики**. Керівник юридичної особи повинен призначити уповноважену особу з питань запобігання корупції (комплаєнс-офіцера), яка буде відповідальною за впровадження положень антикорупційної програми.
- **Комплексна оцінка корупційних ризиків повинна бути проведена**, а після – продовжуватись регулярно оцінка корупційних ризиків у діяльності юридичної особи.
- **Антикорупційні заходи, стандарти, політики та процедури**, а також порядок їх впровадження повинні бути чітко викладені.
- Чітко визначено **обсяг і коло осіб**, для яких є обов'язковими положення антикорупційної програми.
- **Чіткі правила взаємодії та співпраці з правоохоронними органами**, які розслідують корупцію та пов'язані з нею порушення.
- **Чіткі права та обов'язки**: засновників юридичної особи приватного права, особи, обраної уповноваженим із запобігання корупції; інших посадових осіб, які працюють у компанії; та працівників.
- **Вимоги до професійної діяльності**. Етичні норми мають бути чітко визначені для таких осіб: засновників юридичної особи приватного права, особи, обраної уповноваженою із запобігання корупції; інших посадових осіб, що працюють у компанії; та найманих працівників.
- **Протоколи щодо виявлення, декларування й управління конфліктами інтересів**. Заходи щодо запобігання порушенням з боку третіх осіб, що діють в інтересах або від імені підприємства.

Для впровадження вищевказаних положень, **повинні бути чітко визначені процедури**:

- регулярної звітності уповноваженої особи перед засновниками (учасниками) юридичної особи приватного права;
- належного нагляду, контролю та моніторингу дотримання вимог комплаєнсу;
- оцінки результатів впровадження вимог антикорупційної програми;
- захисту працівників, які бажать повідомити про корупційне правопорушення;
- захисту працівників, які повідомили про корупцію;
- протоколи інформування уповноваженої особи про виникнення реального або потенційного конфлікту інтересів;
- протоколи виявлення, декларування та управління / вирішення конфліктів інтересів;
- консультування уповноваженою особою працівників щодо застосування антикорупційних стандартів та процедур;
- регулярного підвищення кваліфікації працівників у сфері запобігання та протидії корупції.
- застосування дисциплінарних заходів до осіб, які порушують положення антикорупційної програми / політики доброчесності;

- реагування щодо виявлених фактів корупції або пов'язаних із корупцією правопорушень, зокрема інформування уповноважених державних органів та проведення внутрішніх розслідувань;
- взаємодії та співпраці з правоохоронними органами, які розслідують корупцію та пов'язані з нею порушення;
- запобігання порушенням з боку третіх осіб, що діють в інтересах або від імені підприємства;
- внесення змін до антикорупційної програми / політики доброчесності, коли це необхідно.

На основі комплексного аналізу законодавства, проведеного НАЗК, комплаєнс можна описати як адаптацію бізнес-процесів до певних норм, правил, положень.

Основою комплаєнсу є⁴²:

- законодавство (національне, іноземне, міжнародне);
- внутрішні правила поведінки (політики, етичні кодекси, стандарти, нормативні акти тощо);
- окремі правочини (контракти, угоди з контрагентами, клієнтами тощо);
- судова практика та практика інших компетентних державних органів;
- ділова етика та бізнес-практики.

Україна ще не розробила стійких практик антикорупційного комплаєнсу. Однак український бізнес може підтримати реалізацію Державної антикорупційної програми (ДАП) на 2023-2025 роки (затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220). Бізнес може підтримати ДАП, зміцнюючи власні стандарти доброчесності та дотримуючись міжнародних передових практик. Це надасть кращий доступ до кредитування, державних тендерів та допоможе розпочати ділове партнерство з авторитетними іноземними компаніями⁴³.

Роль міжнародного стандарту ISO 37001:2016 Системи управління заходами протидії корупції

Щоб завоювати довіру міжнародних партнерів, українському бізнесу найперше необхідно підтвердити свою репутацію доброчесної організації з нульовою толерантністю до корупції. Одним із інструментів для досягнення цієї мети є впровадження та підтримка системи управління протидії корупції відповідно до міжнародного стандарту ISO 37001:2016 «Anti-bribery management systems – Requirements with guidance for use». Цей стандарт ISO широко використовується в Україні. Хоча новий стандарт ISO 37001:2025 прийнятий та офіційно опублікований 28 лютого 2025 року, він ще не набув широкого застосування.

Обидва стандарти ISO забезпечують основу для організацій щодо впровадження, підтримки та вдосконалення системи управління протидії корупції (**ABMS**). Вони спрямовані на те, щоб допомогти організаціям запобігати, виявляти та реагувати на корупційні дії, а також дотримуватися законів і зобов'язань щодо боротьби з корупцією.

Основні обов'язкові вимоги для організації, яка вирішила впровадити систему управління з протидії корупції відповідно до стандарту ISO 37001:2016:

⁴² <https://wiki.nazk.gov.ua/archive/print/page/6102/29.11.2023/>.

⁴³ https://www.cipe.org/wp-content/uploads/2023/11/CIPE_Ukraine_Rebuild-with-Trust_2023_UKR.pdf.

- **Сфера застосування**
Стандарт застосовується до всіх типів організацій, незалежно від їхнього розміру, сектору чи місця реєстрації. Він зосереджений саме на корупційних проявах, проте може бути розширений для охоплення інших пов'язаних питань, зокрема шахрайства або відмивання грошей.
- **Вимоги**
Стандарт визначає конкретні вимоги до впровадження **ABMS**, зокрема затвердження політики протидії корупції, вимога до керівництва вищої ланки призначити уповноважену особу, відповідальну за дотримання вимог антикорупційної політики, проводити оцінку ризиків і впроваджувати фінансовий та комерційний контроль.
- **Керівництво**
ISO 37001 надає рекомендації щодо того, як дотримуватися вимог стандарту (включно з практичними кроками для впровадження **ABMS**), визначити корупційні ризики та сприяти культурі доброчесності та прозорості.
- **Переваги**
Впроваджуючи **ABMS**, яка відповідає вимогам ISO 37001, організації можуть покращити свою репутацію, зменшити правові та фінансові ризики, пов'язані з корупцією, та продемонструвати свою відданість міжнародно визнаним стандартам.

Попри це, є кілька проблем, які можуть бути перешкодою для побудови системи комплаєнсу:

Брак кваліфікованих спеціалістів. Для побудови ефективної системи запобігання корупції необхідна експертиза нормативних інструментів на національному та міжнародному рівнях, а також добре розуміння бізнес-процесів. Очевидно, що така експертиза також має свою ціну та не завжди доступна для середнього бізнесу.

Отримання міжнародної сертифікації. Для підтвердження відповідності вимогам стандарту необхідно пройти сертифікацію в акредитованому органі сертифікації, зазвичай міжнародно визнаному. Це може бути фінансово обтяжливим.

Згода вищого керівництва. Впровадження будь-яких стандартів протидії корупції вимагає зацікавленості вищого керівництва. Воно повинно розуміти та цінувати переваги створення ефективної системи запобігання корупції.

Щоб допомогти підприємцям здобути базові знання й практичні навички у сфері доброчесності та комплаєнсу для зміцнення ділової репутації, Всеукраїнська мережа доброчесності та комплаєнсу (UNIC) спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проектом Дія.Бізнес, за підтримки UNDP в Україні та фінансування урядів Японії і Федеративної Республіки Німеччина, розробила навчальний курс «Зміцнюючи доброчесність час відбудови»⁴⁴. Курс адаптований для середнього та малого бізнесу (безкоштовний для зареєстрованих компаній) і ґрунтується на міжнародних стандартах у сфері ділової доброчесності. Така діяльність здійснюється здебільшого неурядовими організаціями за підтримки міжнародних партнерів, і вони покладаються на підтримку державних органів, які формують антикорупційну політику, і які могли б співпрацювати та сприяти таким ініціативам.

ДАП на 2023–2025 роки передбачає розробку таких інструментів, спрямованих на розбудову доброчесності у приватній сфері:

- методичних документів щодо побудови доброчесної (ефективної) організації, виявлення та усунення корупційних ризиків у діяльності юридичної особи;

44 https://business.diia.gov.ua/education/zmitsniuiuchy_dobrochesnist_minimizatsiia_ryzykiv_ta_rozbudova_komplaiensu_biznesom_pid_chas_vidbudovy.

- антикорупційних стандартів у приватному секторі економіки;
- методичних документів щодо практики застосування стандартів доброчесності (антикорупційних стандартів).

З метою популяризації стандартів доброчесності у бізнес-середовищі НАЗК розробило документи, які можуть допомогти приватному сектору в розбудові антикорупційного комплаєнсу, зокрема:

- Примірний кодекс доброчесності⁴⁵;
- Настільна книга з розбудови доброчесної організації;
- Посібник для керівника.

Ці документи не є обов'язковими для бізнесу, однак дають детальні рекомендації щодо розбудови антикорупційного комплаєнсу, зокрема на основі норм міжнародного стандарту ISO 37001:2016.

Для збільшення охоплення, НАЗК повинна проводити цілеспрямовані інформаційно-просвітницькі кампанії в Києві та його околицях, а також у регіонах. Відтак пріоритетними завданнями у сфері розбудови антикорупційного комплаєнсу в приватному секторі можна визначити:

- закріпити на законодавчому рівні визначення комплаєнсу та антикорупційного комплаєнсу;
- проводити освітні та інформаційні кампанії із просування впровадження практик комплаєнсу, що, крім підвищення ефективності бізнесу, також сприятимуть зміцненню його репутації;
- заохочувати бізнес впроваджувати міжнародні стандарти Управління ООН з наркотиків та злочинності щодо етики та боротьби з корупцією;
- розробити доступні навчальні програми для спеціалістів з ефективного впровадження та дотримання цих стандартів.

Згідно зі стандартами та іншими нормами, серед найважливіших компонентів є антикорупційна програма та створення внутрішніх структур і процесів, що підтримують систему повідомлень про порушення та захищають викривачів. Розглянемо ці питання детальніше у наступних розділах.

Керівник юридичної особи повинен призначити уповноважену особу з питань запобігання корупції (комплаєнс-офіцера), яка буде відповідальною за виконання положень антикорупційної програми.

Наказом НАЗК від 10 грудня 2021 року № 794/21 затверджено Типову антикорупційну програму юридичної особи. Її реалізація дозволить удосконалити політику комплаєнсу юридичних осіб, спрямовану на запобігання вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також забезпечить відповідність діяльності юридичної особи вимогам антикорупційного законодавства.

Причини відсутності впровадження антикорупційних програм

Як було вказано вище, хоча комплексні стандарти та практики були розроблені, вони залишаються значною мірою невпровадженими. Це пояснюється тим, що опитані представники юридичних осіб приватного права не мають механізму, передбаченого антикорупційною програмою, для перевірки впровадження антикорупційних заходів. Це особливо стосується юридичних осіб, які беруть участь у державних закупівлях, якщо вартість закупівлі товарів, послуг чи робіт дорівнює або перевищує 20 мільйонів гривень (приблизно 480 770 доларів США). Хоча Закон України «Про державні закупівлі» зобов'язує замовника відмовити в участі в закупівлях, якщо зазначена юридична особа не має антикорупційної програми або уповноваженої особи для її впровадження, це часто залишається лише формальністю.

45 https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2025/Model-Code-Ukraine_eng.pdf.

Хоча регуляторний орган – НАЗК – відповідно до ч. 2 ст. 62 Закону уповноважений проводити перевірки, на практиці не існує механізму, який дозволяв би НАЗК відстежувати підприємства, що беруть участь у публічних закупівлях на суму від 20 млн гривень (приблизно 481 тис. доларів США), а також перевіряти стан фактичного виконання їхніх антикорупційних програм.

Забезпечення функціонування каналів повідомлення про порушення та роботи з викривачами

Протягом багатьох років, з прийняттям дедалі більшої кількості законів і міжнародних документів, поняття осіб, що повідомляють про порушення, поступово уточнювалося, а поняття викривачів затвердилося на міжнародному рівні. Водночас це поняття трактується по-різному в різних країнах і серед зацікавлених сторін. Це може призвести до збільшення ризиків порушення прав таких осіб і ускладнити розмежування викривача та інших категорій осіб, що повідомляють про порушення.

Важливість захисту викривачів неможливо переоцінити, оскільки саме повідомлення про факти шахрайства було визнано найпоширенішим способом їх викриття. У звіті Асоціації експертів з питань шахрайства (ACFE) за 2023 рік зазначено, що повідомлення є найпоширенішим способом виявлення шахрайства, зокрема 43 % випадків були розкриті за допомогою повідомлень викривачів⁴⁶. Цей показник втричі більше за відсоток інших механізмів виявлення шахрайства. Так, більше половини із повідомлень викривачів (52 %) є повідомленнями від працівників усередині організації. Інші повідомлення надходили від клієнтів, постачальників, акціонерів, тобто осіб, які перебувають за межами системи.

Створення каналів для повідомлення працівниками організації про порушення законодавства та захист викривачів є важливими елементами механізму забезпечення прозорості та відповідальності в будь-якій організації: як в державній установі, так і приватній компанії чи неприбутковій організації. Викривачі повідомляють інформацію про шахрайство, корупцію, порушення прав людини та інші зловживання на робочому місці. Такі повідомлення допомагають виявляти правопорушення, а в окремих випадках – запобігати їм. Слід враховувати, що без захисту викривачі можуть зіштовхуватися із серйозними наслідками, як-от втрата роботи, переслідування, погрози та інші форми негативного впливу з боку роботодавця.

Все більше держав-членів ООН прийняли або посилили правові та політичні рамки захисту викривачів.

У наступному розділі розглянуто глобальну, європейську та українську реакцію на це питання.

Стандарти ООН, ЄС, ОЕСР, ISO щодо захисту викривачів

Підписавши та ратифікувавши наступні міжнародні договори у сфері запобігання та боротьби з корупцією та захисту осіб, які повідомляють про корупцію, Україна зобов'язується їх виконувати:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), підписана 11 грудня 2003 року, ратифікована 2 грудня 2009 року;
- Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, підписана 4 листопада 1999 року, ратифікована 16 березня 2005 року, набула чинності 1 січня 2006 року;
- Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, підписана 27 січня 1999 року, ратифікована 18 жовтня 2006 року, набула чинності 1 березня 2010 року.

⁴⁶ <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2024/>.

Окрім вищезазначених, є також низка документів, які не були підписані / ратифіковані Україною. Існують також інші правові документи, які містять деякі подальші рекомендації щодо захисту осіб, що повідомляють про порушення, і які можна використовувати для посилення зусиль України в цій галузі. Серед них:

- Резолюція 1729 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Захист викривачів» від 29 квітня 2010 року⁴⁷.
- Рекомендація CM/Rec(2014)7 Комітету міністрів державам-членам щодо захисту викривачів від 30 квітня 2014 року⁴⁸.
- Резолюція 2300 (2019) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Покращення захисту викривачів по всій Європі» від 1 жовтня 2019 року⁴⁹.
- Директива ЄС 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС, від 23 жовтня 2019 року⁵⁰.
- Принципи високого рівня G20 щодо ефективного захисту викривачів 2019 року⁵¹.
- Резолюції та рішення, прийняті Конференцією держав-учасниць Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції на її десятій сесії – Резолюція 10/8 від 11–15 грудня 2023 року⁵².
- ISO 37002: 2021 Системи управління викриттям неправомірних дій – Керівні принципи⁵³.

Ці та інші види актів детальніше розглядаються далі.

(i) Положення Конвенції ООН проти корупції (UNCAC)

UNCAC містить загальні положення щодо повідомлення про правопорушення та захисту осіб, які повідомляють про корупцію.

Зокрема, у ст. 13 Конвенції зазначено, що кожна держава-учасниця має вживати належних заходів, щоб зробити відомими громадськості відповідні антикорупційні органи та забезпечити доступ до таких органів для повідомлення, зокрема анонімного, про будь-які випадки, які можуть вважатися злочином відповідно до Конвенції⁵⁴.

Як гарант Конвенції, УНЗ ООН підтримує держави у зміцненні їхніх систем та заходів для сприяння повідомленню про правопорушення й ефективного захисту викривачів та інших категорій осіб, що повідомляють, зокрема шляхом:

- проведення навчання та підвищення обізнаності щодо захисту викривачів та різниці між викривачами та іншими категоріями осіб, що повідомляють;
- проведення навчання та підвищення обізнаності щодо впливу гендеру на захист викривачів і того, як зробити механізми повідомлення та захисту більш гендерно чутливими;
- надання юридичних консультацій та підтримки у розробці правових і політичних рамок;

47 <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17851&lang=en>.

48 <https://rm.coe.int/16807096c7>.

49 <https://pace.coe.int/en/files/28150/html>.

50 <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1937/oj/eng>.

51 https://www.unodc.org/documents/corruption/G20-Anti-Corruption-Resources/Thematic-Areas/Public-Sector-Integrity-and-Transparency/G20_High-Level_Principles_for_the_Effective_Protection_of_Whistleblowers_2019.pdf.

52 <https://www.unodc.org/corruption/en/cosp/conference/session10-resolutions.html#Res.10-8>.

53 <https://www.iso.org/standard/65035.html>.

54 https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf.

- розробки загальних і галузевих інформаційних продуктів та інструментів, які допоможуть державам впроваджувати національні та внутрішні механізми повідомлення та захисту викривачів;
- співпраці з іншими міжнародними організаціями та неурядовими організаціями, що займаються захистом викривачів⁵⁵.

(ii) Публікації та посібники Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC)

У 2015 році UNODC опублікувало «Посібник з належної практики захисту осіб, які повідомляють про порушення»⁵⁶. За ним у 2021 році було опубліковано «Висловлюйтеся за здоров'я: Керівні принципи щодо забезпечення захисту викривачів у сфері охорони здоров'я», а у 2025 році – «Захист інформаторів: Практичний посібник для розробки механізмів захисту інформаторів»⁵⁷. Ці публікації містять численні приклади з різних країн, таблицю критеріїв для оцінки національних, інституційних і правових систем з погляду захисту викривачів, а також кроки, які необхідно вжити для їхнього захисту та просування культури викривачів.

(iii) Положення Конвенцій Ради Європи (щодо викривачів)

Одним із перших документів, який звертає увагу на важливість ролі викривачів у боротьбі з корупцією та передбачає захист осіб, що повідомляють про будь-які неправомірні дії, стала Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією⁵⁸. У ст. 9 Конвенції зазначено, що кожна сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві належний захист від будь-якої необґрунтованої санкції щодо працівників, які мають достатні підстави підозрювати корупцію та які добросовісно доповідають про свої підозри відповідальним особам або компетентним органам.

Втім, документ не розкриває зміст поняття «належний захист», і питання реалізації такого захисту на практиці залишається відкритим.

Ст. 22 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи передбачає, що кожна сторона вживає необхідних заходів для забезпечення ефективного та належного захисту осіб, які повідомляють про кримінальні правопорушення, встановлені відповідно до ст. 2–14 (включно з пропонування та надання хабарів у приватному секторі), або ж іншим чином співпрацюють зі слідчими та органами прокуратури, зокрема свідків, які дають показання щодо таких правопорушень.

(iv) Резолюція 1729 (2010) Положення Парламентської Асамблеї Ради Європи

Парламентська Асамблея Ради Європи розробила рекомендації та резолюції щодо захисту викривачів, що стало підґрунтям для подальшого розвитку єдиних європейських стандартів у цій сфері. Комітет Асамблеї з правових питань та прав людини описав викривачів як осіб, які сміливо і проактивно повідомляють про правопорушення, а не мовчать.

У 2010 році Парламентська асамблея ухвалила Резолюцію 1729 (2010) про захист «викривачів», яка містила низку рекомендацій, що мали стати основою спеціальних законів держав-членів у сфері викривання⁵⁹. У Резолюції було запропоновано всеосяжну систему захисту викривачів, із наголосом на необхідності охоплення широкого спектра правопорушень та забезпечення захисту як у публічному, так і в приватному секторах – включно з чутливими сферами, такими як збройні

55 <https://www.unodc.org/corruption/en/learn/thematic-areas/whistle-blower-protection.html>.

56 https://track.unodc.org/track/uploads/res/track/resourcehub/resource-guide-on-good-practices-in-the-protection-of-reporting-persons.html/UNODC_2015_Resource_Guide_on_Good_Practices_Protection.pdf.

57 https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2021/Speak_up_for_Health_-_Guidelines_to_Enable_Whistle-Blower_Protection_in_the_Health-Care_Sector_EN.pdf;

https://track.unodc.org/track/en/track/resourcehub/2025/protecting_whistle-blowers_practical_toolkit_for_developing_whistle-blower_protection_frameworks.html.

58 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.

59 <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17851&lang=en>.

сили та спецслужби. Основні положення включали заходи із захисту викривачів шляхом належного розслідування, забезпечення конфіденційності, захисту від покарань (зокрема звільнення чи дискримінації), а також правового захисту для тих, хто розкриває інформацію про правопорушення публічно, зокрема через медіа.

Парламентська асамблея також закликала до створення комплексних законів, які б забезпечували захист усіх працівників незалежно від сектору та заохочували повідомлення, зроблені добросовісно, щодо порушень прав людини, корупції та інших питань, що становлять суспільний інтерес.

Зі свого боку Комітет міністрів Ради Європи ухвалив Рекомендацію CM/Rec(2014)7⁶⁰, яка дала узагальнене спільне бачення про викривання для всієї Європи. Згідно з Рекомендацією, викривач – це будь-хто, хто розкриває інформацію про загрозу або шкоду суспільним інтересам, виявлену під час роботи в державному або приватному секторі.

Рекомендація закликає держави створювати правові, інституційні та судові системи, що сприяють викриттю порушень у суспільних інтересах. У ній наголошується, що закони повинні захищати всіх працівників – оплачуваних чи неоплачуваних, – нинішніх, колишніх чи потенційних працівників, навіть якщо вони отримали інформацію під час працевлаштування або інших процесів перед працевлаштуванням.

Звертаємо увагу, що Рекомендація зазначає: роботодавець не має права використовувати юридичні або договірні зобов'язання працівника для того, щоб перешкоджати його повідомленню про загрозу чи шкоду суспільному інтересу або переслідувати його за таке повідомлення.

Загалом Рекомендація передбачає створення трьохрівневої системи повідомлення інформації:

- 1) повідомлення всередині організації чи підприємства;
- 2) повідомлення відповідним державним органам;
- 3) публічне розкриття інформації, наприклад, журналісту або члену парламенту.

Документ передбачає гнучкість у виборі найбільш відповідного каналу повідомлення залежно від конкретних обставин і заохочує організації створювати внутрішні механізми для подання таких повідомлень.

Також Рекомендація закладає підґрунтя для захисту викривачів від переслідування, зокрема:

- викривачі мають бути захищені від будь-яких форм переслідування;
- захист не залежить від того, що особа, яка повідомила про правопорушення, добросовісно помилилася або порушення не було, якщо в особи були розумні підстави вірити в правдивість інформації;
- якщо в організації існує внутрішня система повідомлення, а викривач повідомив інформацію публічно, це може вплинути на прийняття рішення щодо засобів або рівня захисту;
- викривачу має забезпечуватися тимчасовий захист до завершення розгляду цивільної справи в суді, особливо у випадку втрати роботи.

Загалом ці механізми спрямовані на створення безпечнішого середовища для повідомлення про правопорушення та утвердження викривання як важливого інструменту забезпечення прозорості, підзвітності та захисту суспільного інтересу.

60 [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805c5ea5%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805c5ea5%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}).

У 2019 році з метою покращення захисту викривачів в Європі Парламентська Асамблея ухвалила **Резолюцію 2300(2019)** «Покращення захисту викривачів по всій Європі»⁶¹ та **Рекомендацію 2162(2019)**⁶² «Посилення захисту осіб, які повідомляють про порушення, в усіх країнах Європи»⁶². В документах були розглянуті положення проєкту Директиви щодо захисту викривачів, а також те, як саме ці положення могли б вплинути на посилення захисту в країнах – членах Ради Європи в ЄС та поза його межами. Парламентська Асамблея закликала до узгодження національних рамок з цією директивою для забезпечення узгоджених стандартів як в межах ЄС, так і в інших державах-членах Ради Європи.

Ключовою рекомендацією була пропозиція розробити обов'язкову конвенцію Ради Європи про захист викривачів. Цей запропонований інструмент базуватиметься на Директиві ЄС, водночас включаючи додаткові вказівки та принципи, викладені в Резолюції 2300(2019). Асамблея також підтримала створення незалежних органів, яким покладено завдання захищати викривачів, та виступила за створення загальноєвропейської мережі для просування передового досвіду та зміцнення культури викривачів.

У квітні 2020 року **Комітет Міністрів** визнав складність теми й різноманітності рішень, які ухвалили держави-члени для захисту викривачів. У ньому зазначалася значна різниця у тому, як держави-члени вирішують питання захисту викривачів, і застерігається, що такі переговори можуть бути тривалими та невизначеними. Перемовини щодо такого обов'язкового інструменту, як Конвенція, можуть бути тривалими та непередбачуваними. Водночас на цьому етапі Комітет Міністрів вважає оптимальним надавати державам підтримку в реалізації ними **рекомендацій**, ухвалених Комітетом Міністрів чи іншими органами, такими як **Група держав проти корупції Ради Європи (GRECO)**.

Цей підхід узгоджується з ширшими міжнародними принципами, включаючи **Принципи високого рівня G20 щодо ефективного захисту викривачів і Резолюцію ООН 10/8**, які закликають до практичного, реального забезпечення захисту, сприятливого середовища для повідомлень і механізмів, що заохочують безпечно та відповідальне викриття корупції в різних юрисдикціях. У грудні 2023 року Конференція держав-учасниць Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції ухвалила першу в історії резолюцію про захист осіб, які повідомляють про корупцію – резолюцію 10/8. У резолюції підкреслюється важлива роль, яку відіграють особи, що повідомляють про корупцію, у ефективному запобіганні та боротьбі з корупцією. У ній викривачі згадуються як окрема категорія осіб, які повідомляють про корупцію в контексті своєї професійної діяльності або робочого середовища⁶³.

(v) Положення Директиви ЄС 2019/1937

Триває обговорення про необхідність створення єдиного для Європи рамкового документа щодо захисту викривачів. Зокрема, до цього Парламентська Асамблея закликала Комітет міністрів Ради Європи уніфікувати підходи та уникнення «правової прогалини» між країнами, які є членами ЄС та імплементували Директиву ЄС 2019/1937, і тими країнами, які входять до Ради Європи, але не є членами ЄС⁶⁴.

Директива ЄС 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС, чітко визначила, що захист викривачів є частиною права на свободу слова та ґрунтується на напрацюваннях Ради Європи та на судовій практиці Європейського суду з прав людини.

Мета Директиви ЄС 2019/1937 – встановити загальні мінімальні стандарти, які покращують захист викривачів в усьому ЄС, зберегти вже наявні механізми захисту та спонукати країни-члени до подальших кроків.

61 <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=28096>.

62 <https://pace.coe.int/en/files/28151>.

63 <https://www.unodc.org/corruption/en/learn/thematic-areas/whistle-blower-protection.html>.

64 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02019L1937-20240709>.

Директива ЄС 2019/1937, на відміну від резолюцій та рекомендацій Ради Європи, є юридично обов'язковою для держав – членів ЄС і накладає на них зобов'язання імплементувати положення Директиви ЄС 2019/1937 у національні законодавства, що є важливим кроком до послідовності у правовому захисті викривачів у ЄС.

Слід зазначити, що Директива ЄС 2019/1937 охоплює як державний, так і приватний сектори, та спрямована на охоплення максимальної кількості сфер, які ЄС потенційно може врегулювати.

Директива ЄС 2019/1937 захищає осіб, які повідомляють про такі порушення законодавства ЄС:

- 1) порушення, які підпадають під сферу дії актів ЄС у сферах: державні закупівлі; фінансові послуги, продукти та ринки, запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму; безпека продуктів та їх відповідність стандартам; транспортна безпека; охорона довкілля; радіаційний захист і ядерна безпека; безпека харчових продуктів і кормів, здоров'я та добробут тварин; громадське здоров'я; захист прав споживачів; захист конфіденційності та персональних даних, а також безпека мереж та інформаційних систем;
- 2) порушення, які впливають на фінансові інтереси ЄС;
- 3) порушення, які стосуються внутрішнього ринку (конкуренція, державна допомога, правила оподаткування та ін.).

З одного боку, ЄС безпосередньо не ухвалює законів у таких сферах, наприклад, як освіта і соціальний захист – їхнє регулювання є компетенцією національних урядів. Це пояснюється тим, що викриття у цих сферах здебільшого стосуються порушень національного законодавства, а не ЄС, і тому безпосередньо не охоплюються Директивою ЄС 2019/1937. Цю прогалину мають заповнити національні уряди, щоб забезпечити рівні правила захисту викривачів у всіх сферах. З практичної точки зору недоцільно очікувати, що викривач самостійно вирішить, його повідомлення стосується порушення законодавства ЄС чи національного законодавства. У Директиві ЄС 2019/1937 закладено ідею, що заходи захисту поширюватимуться на сфери, урегульовані національним та/або регіональним законодавством.

Отже, Директива ЄС 2019/1937 поширюється на осіб, які працюють у державному чи приватному секторі, та отримали інформацію про порушення у зв'язку з трудовими відносинами, зокрема це:

- особи, які мають статус працівників;
- особи, які мають самозайнятих осіб;
- акціонери та особи, що належать до адміністративного, управлінського чи наглядового органу підприємства, включно з волонтерами, оплачуваними чи неоплачуваними стажерами;
- будь-які особи, які працюють під наглядом і керівництвом підрядників, субпідрядників і постачальників;
- особи, які повідомляють або публічно розкривають інформацію про порушення, отриману в трудових відносинах, які припинилися;
- особи, які повідомляють або публічно розголошують інформацію про порушення, навіть якщо трудові відносини ще не розпочалися, але така інформація була отримана під час процесу працевлаштування або інших переговорів до укладення трудового договору.

Заходи щодо захисту викривачів, передбачені Главою VI Директиви ЄС 2019/1937, також можуть застосовуватися до:

- посередників (фасилітаторів);
- третіх осіб, пов'язаних з особами, які повідомляють про порушення, і які можуть постраждати від помсти у зв'язку з роботою, наприклад, колеги чи родичі викривачів;
- юридичних осіб, якими викривачі володіють, у яких працюють або з якими іншим чином пов'язані в контексті роботи.

У Директиві ЄС 2019/1937 «інформація про порушення» означає інформацію, зокрема обґрунтовані підозри, про фактичні або потенційні порушення, які відбулися або дуже ймовірно відбудуться в організації, в якій працює або працював викривач, або в іншій організації, з якою вона пов'язана або була пов'язана у зв'язку зі своєю трудовою діяльністю, а також щодо спроб приховати такі порушення.

Директива ЄС 2019/1937 не використовує термін «викривач» (whistle-blower), натомість вживається словосполучення «особи, які повідомляють».

Під захист Директиви ЄС 2019/1937 потрапляють особи, які повідомляють про порушення, за таких умов:

- вони мали обґрунтовані підстави вважати, що на момент подання повідомлення інформація про порушення є достовірною та підпадає під дію Директиви ЄС 2019/1937;
- вони здійснили повідомлення внутрішніми чи зовнішніми каналами, повідомили публічно інформацію про порушення.

Що стосується анонімних повідомлень, то Директива ЄС 2019/1937 залишає на розсуд держав вирішення питання стосовно прийняття та розгляду анонімних повідомлень юридичними особами приватного чи державного сектору, а також компетентними органами.

Разом з тим особи, які анонімно повідомили або оприлюднили інформацію про порушення, а згодом були встановлені та зазнали переслідування через повідомлення, мають право на захист, передбачений Директивою ЄС 2019/1937, якщо вони відповідають умовам, викладеним вище.

Директива ЄС 2019/1937 передбачає такі канали повідомлення про порушення, зокрема:

- внутрішнє повідомлення — доведення інформації про порушення до відома всередині юридичної особи в приватному чи державному секторі в усній чи письмовій формі;
- зовнішнє повідомлення — доведення інформації про порушення до відома компетентних органів в усній чи письмовій формі;
- публічне розкриття — оприлюднення інформації про порушення у відкритому доступі.

За загальним правилом інформацію про порушення можна повідомляти за допомогою внутрішніх каналів повідомлення. Директива ЄС 2019/1937 прямо зазначає, що держави повинні заохочувати подання повідомлень внутрішніми каналами перед повідомленням зовнішніми каналами. Особливо якщо порушення можна усунути всередині організації або викривач впевнений, що немає ризику переслідування.

Захист даних викривача:

Важливим заходом захисту викривачів є заборона розголошення інформації, що ідентифікує особу викривача, без його згоди. Однак існують певні винятки із загального зобов'язання щодо забезпечення конфіденційності, а саме: інформація про викривача може бути розкрита у випадках, коли це є необхідним та пропорційним зобов'язанням у рамках розслідувань національних органів влади або судового провадження, зокрема, для гарантування права викривача на захист. У таких випадках викривачам повідомляється про розкриття їхніх даних, якщо це не загрожує розслідуванню або судовому провадженню. Особі надається письмове повідомлення із зазначенням причин розкриття даних.

Правила Директиви ЄС 2019/1937 про захист конфіденційності викривачів та винятки з неї мають бути відображені в національному законодавстві.

Директива ЄС 2019/1937 також містить вимогу про встановлення відповідальності для осіб, які порушують правила забезпечення конфіденційності викривача та його повідомлення. Покарання

мають бути ефективними, пропорційними, проте держави-члени самостійно визначають конкретний перелік покарань за такі порушення.

Щодо захисту викривачів, загалом Директива ЄС 2019/1937 передбачає заборону будь-яких форм переслідувань викривачів і спроб їм помститися, а також містить розширений перелік форм переслідувань.

Директива ЄС 2019/1937 встановлює визначення «переслідування» - це пряма чи непряма дія чи бездіяльність, що пов'язані з роботою і завдають або можуть завдати шкоди викривачу, та є наслідком внутрішнього, зовнішнього повідомлення або публічного розкриття.

Так, Директивою ЄС 2019/1937 заборонені такі форми переслідування викривачів, зокрема:

- відсторонення, скорочення, звільнення або рівнозначні заходи;
- пониження в посаді або ненадання підвищення;
- зміну повноважень, місця роботи, графіка роботи, зменшення розміру заробітної плати;
- заборону проходження навчань;
- негативну оцінку роботи або рекомендацію;
- застосування адміністративних заходів впливу, наприклад, фінансових санкцій;
- примус, залякування, переслідування або остракізм;
- дискримінацію, невігідне або несправедливе ставлення;
- непереведення тимчасового трудового договору на безстроковий за наявності законних очікувань викривача;
- непродовження або дострокове розірвання тимчасового трудового договору;
- шкоду, зокрема репутації особи в соціальних мережах, або фінансові втрати, наприклад, втрату бізнесу та упущений дохід;
- внесення до офіційних та неофіційних «чорних списків», що в подальшому може спричинити неможливість влаштуватися на роботу у визначеній сфері чи галузі;
- дострокове розірвання договору про товари або послуги;
- анулювання ліцензії чи дозволу;
- направлення до психіатра або медичне направлення (ст. 19).

(vi) Рекомендації ОЕСР

Потрібно також згадати про ОЕСР, яка відіграє важливу роль у сприянні перегляду країнами заходів щодо захисту викривачів та розробки політик, заснованих на найкращих міжнародних практиках. У 1998 році ОЕСР запровадила перший інструмент «м'якого права» щодо захисту викривачів у державному секторі, оприлюднивши Рекомендацію щодо вдосконалення етичної поведінки на державній службі. А у 2009 році Рада ОЕСР ухвалила Рекомендацію щодо подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних бізнес-транзакціях, де містились положення про необхідність запровадити заходи захисту викривачів у державному та приватному секторах. У 2021 році ця Рекомендація була переглянута, а в її оновленій версії з'явилися положення щодо посилення захисту викривачів й поглибленні міжнародного співробітництва в цьому напрямі. Рекомендації ОЕСР налічують 24 заходи, які члени ОЕСР повинні забезпечити для будь-якої фізичної особи, що повідомляє про корупцію.

(vii) Положення стандарту ISO 37002:2021

Також слід зазначити про прийнятий після тривалих консультацій на міжнародному рівні Міжнародною організацією стандартизації у 2021 році стандарт ISO 37002:2021 «Керівні вказівки

(стандарт) щодо внутрішніх механізмів захисту осіб, які повідомляють інформацію про порушення»⁶⁵. ISO 37002:2021 можуть застосовувати всі організації незалежно від їхнього типу, розміру та галузі, в якій вони функціонують.

Стандарт 37002:2021 містить вказівки щодо чотирьох етапів процесу роботи з повідомленнями: отримання повідомлень про правопорушення, їхня оцінка, розгляд і завершення розгляду.

Організації, які впроваджують стандарт 37002:2021, реалізують заходи щодо створення, упровадження, підтримки та вдосконалення системи управління викриттями.

Результатами їх впровадження є:

- заохочення та сприяння повідомленням про правопорушення;
- підтримка і захист викривачів та інших зацікавлених сторін;
- ефективні засоби роботи з повідомленнями;
- поліпшення організаційної культури та управління;
- зменшення ризиків протиправних дій.

Фактично стандарт ISO 37002:2021 доповнює положення Директиви ЄС 2019/1937, оскільки передбачає обов'язок організацій розробляти внутрішні політики щодо викривачів і створювати канали для захищеного повідомлення про порушення, а також надає рекомендації щодо ефективного налагодження процесу приймання, обробки та розгляду таких повідомлень.

У зв'язку з майбутньою імплементацією Директиви ЄС 2019/1937 та з метою уніфікації процедур подання й розгляду повідомлень у публічному та приватному секторах, виникає необхідність у внесенні змін до законодавства для забезпечення належного захисту викривачів у приватному секторі.

Національна правова база України

(i) Роль Закону України «Про запобігання корупції»:

У вищезгаданому Законі є норми, які відображають рекомендації Директиви ЄС 2019/1937 щодо захисту викривачів. Ст. 1 Закону передбачає такі види каналів повідомлення про корупцію:

- внутрішні канали повідомлення – способи захищеного повідомлення інформації викривачами керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу, юридичної особи, в яких викривачі працюють, проходять службу чи навчання або на замовлення яких виконують роботу, а також до органу вищого рівня, уповноважена особа якого здійснює контроль за дотриманням антикорупційного законодавства на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях;
- зовнішні канали повідомлення (відповідно до Директиви ЄС 2019/1937 – публічне розкриття) – шляхи повідомлення інформації викривачами через фізичних чи юридичних осіб, зокрема через медіа, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки тощо;
- регулярні канали повідомлення (відповідно до Директиви ЄС 2019/1937 – це зовнішній канал) – способи захищеного повідомлення інформації викривачами органам прокуратури, Національній поліції, НАБУ, ДБР, НАЗК.

Відповідно до Директиви ЄС 2019/1937 внутрішні канали та процедури обов'язкові для юридичних осіб державного сектору, а також юридичних осіб приватного сектору з кількістю працівників від 50

⁶⁵ <https://www.iso.org/standard/65035.html>.

осіб. Особливі правила діють для юридичних осіб приватного сектору із кількістю працівників від 50 до 249 осіб, зокрема, вони можуть створювати спільні канали для отримання повідомлення та здійснення розслідування.

На сьогодні Директива ЄС 2019/1937 дозволяє здійснювати адміністрування внутрішніми каналами юридичній особі самостійно або передати іншій юридичній особі. Директива ЄС 2019/1937 містить вимогу до таких осіб: вони повинні дотримуватися законодавства про захист персональних даних і конфіденційність викривача, як і осіб, що адмініструють такі канали всередині організації.

Директива ЄС 2019/1937 вимагає, щоб внутрішні канали бути відкритими не тільки для безпосередніх працівників юридичної особи, а і для ширшої аудиторії. Співробітники філії юридичної особи, постачальники, стажери, волонтери та інші особи, які отримали інформацію в межах своєї трудової чи іншої діяльності, пов'язаної з юридичною особою, про яку йдеться у повідомленні, повинні мати можливість повідомити через внутрішній канал.

Юридичні особи зобов'язані забезпечити:

- функціонування внутрішніх каналів повідомлення, які гарантують конфіденційність викривачу та особі, про яку йдеться у повідомленні, та запобігають доступу співробітникам, які неуповноважені на розгляд повідомлень;
- підтвердження викривачу отримання повідомлення протягом семи днів з дня отримання;
- призначення неупередженої особи або підрозділу, відповідальних за прийняття повідомлень, підтримку зв'язку із викривачем та за потреби запити додаткової інформації від викривача;
- добросовісне реагування на повідомлення, зокрема й анонімні, якщо це передбачено національним законодавством;
- інформування викривача про розгляд повідомлення в розумні строки, що не перевищують трьох місяців з моменту підтвердження отримання повідомлення;
- надання чіткої та легкодоступної інформації щодо процедур зовнішнього повідомлення компетентним органам чи установам, органам, офісам, агентствам ЄС.

Наразі Закон здебільшого поширюється на правовідносини, які складаються в публічному секторі.

Разом з тим, як вже зазначалось у попередніх розділах, Закон поширюється на частину юридичних осіб приватного права, зокрема тих, які є учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 млн грн (приблизно 481 тис. доларів США).

Внутрішніми каналами повідомлень про корупцію є Єдиний портал повідомлень викривачів (далі – Портал) і спеціальні телефонні лінії. Отже, як і Директива ЄС 2019/1937, Закон гарантує викривачам можливість подати повідомлення в усній або письмовій формі. Юридичні особи приватного права, які підпадають під ч. 2 ст. 62 Закону, мають обов'язок забезпечити функціонування внутрішніх каналів – приєднатися до Порталу та створити спеціальну телефонну лінію.

За даними офіційного вебсайту Порталу до нього приєднано 11 організацій за видом «Юридична особа приватного права», проте за детального вивчення встановлено, що всі вони державної форми власності⁶⁶.

Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 53-1 Закону на юридичних осіб приватного права, на яких поширюється дія ч. 2 ст. 62 Закону, зобов'язані забезпечити умови для повідомлення викривачами про можливі факти корупції або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також інших порушень Закону шляхом:

66 <https://whistleblowers.nazk.gov.ua/#/organizations>.

- впровадження механізмів заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону;
- надання працівникам, особам, які проходять службу, стажування або виконують певну роботу, методичної допомоги та консультацій щодо повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону;
- організації та забезпечення розгляду повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону;
- обов'язкового забезпечення функціонування у випадках, передбачених Законом, внутрішніх каналів для повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону.

Також варто зауважити, що порядок розгляду повідомлень, передбачений ст. 53-2 Закону, теж стосується тільки тих юридичних осіб приватного права, які потрапляють під дію ч. 2 ст. 62 Закону⁶⁷.

Водночас пункт 5 ч. 3 ст. 61 Закону покладає обов'язок на посадових та службових осіб юридичної особи невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції, керівника або засновників (учасників) юридичної особи про випадки вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами.

Отже, юридичні особи приватного права, зокрема ті, що не потрапляють під дію ч. 2 ст. 62 Закону, мають забезпечити функціонування захищених внутрішніх каналів повідомлення, а їхні посадові та службові особи зобов'язані повідомляти про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Це питання потребує подальшого врегулювання.

(ii) Роль Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»:

Положення щодо повідомлення про порушення та захист осіб, які повідомляють про порушення, також закріплені в інших законодавчих актах України, хоча й меншою мірою.

Наприклад, ст. 18 ч. 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» передбачає те, що суб'єкти державного фінансового моніторингу забезпечують умови для повідомлень працівниками суб'єктів первинного фінансового моніторингу або будь-якими третіми особами про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, зокрема через спеціальні телефонні лінії, офіційні вебсайти, засоби електронного зв'язку.

(iii) Дослідження НаУКУМА щодо корупції та викриття корупції:

Міждисциплінарним науково-освітнім центром протидії корупції НаУКУМА проведено дослідження впровадження систем повідомлення про правопорушення та роботи з викривачами, під час якого опитано 103 представника приватних компаній⁶⁸.

Під час дослідження 77 % респондентів зазначили, що в їхніх організаціях наявна система роботи з викривачами (є затверджені політики, канали повідомлення, механізми заохочення і захисту).

Отримані дані свідчать про те, що середній та великий бізнес більш схильні до впровадження системи викривання. Серед основних причин, що спонукали до впровадження системи викривання, респонденти називають необхідність дотримання міжнародних стандартів, виконання вимог

⁶⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

⁶⁸ Білецький А. Бізнес та викривачі: дослідження поточного стану справ впровадження системи повідомлення в приватних компаніях України. Київ : ТОВ «РЕД ЗЕТ», 2022. 24 с.

центрального офісу, репутаційні вигоди для компанії, вказівку наглядової ради / правління / комплаєнс-служби щодо необхідності створення такої системи.

Частина респондентів (23 %) відповіли про відсутність в організації системи викривання. Основними причинами невпровадження були: відсутність потреби, невелика кількість співробітників, відсутність підстав вважати, що є порушення. Представники бізнесу не впевнені, що викривання як інструмент принесе вигоду для компанії, тому не поспішали його використовувати.

Також дослідження показало, що серед найпопулярніших каналів повідомлення, впроваджених у компаніях: телефонна гаряча лінія (36 %), електронна пошта (35 %), онлайн портал для повідомлень (19 %).

У проведеному Міждисциплінарним науково-освітнім центром протидії корупції НаУКМА дослідженні стану функціонування систем викривання в бізнесі⁶⁹ зазначено, що 77 % респондентів невідомо про випадки застосування до викривача незаконних заходів впливу з боку представників компанії або третіх осіб; 18 % зазначили, що такі випадки в компанії були; 5 % зазначили, що принаймні один з перерахованих заходів негативного впливу був застосований. Отже, 23 % опитаних зазначили про можливе порушення прав викривачів в їх організаціях.

Така ситуація свідчить про те, що викривачі в бізнесі є майже незахищеними, а також підсвічує потребу у поширенні законодавства про захист викривачів на юридичних осіб приватного права (бізнес).

(iv) Директива ЄС 2019/1937 та її значення:

Окрім заборони різних форм переслідування викривачів, Директива ЄС 2019/1937 містить інші положення, спрямовані на посилення правового захисту викривачів. По-перше, викривачі не можуть бути притягнуті до відповідальності за розголошення комерційної таємниці або правил конфіденційності, пов'язаних з роботою, під час повідомлення про порушення, хоча угоди про конфіденційність, безсумнівно, є важливими інструментами для створення безпечного професійного середовища.

По-друге, права та засоби правового захисту, передбачені Директивою ЄС 2019/1937, не можуть бути скасовані жодними угодами, зокрема угодами про врегулювання та нерозголошення. Однак це питання є дуже важливим для організацій приватного сектору, оскільки кодекси етики та угоди про конфіденційність (угоди про нерозголошення) організацій містять заборони на розголошення інформації та санкції за таке розголошення.

Відповідно до українського законодавства, організації повинні звернути увагу на таку норму: викривач не може бути притягнутий до юридичної відповідальності за повідомлення про підозру у корупційних діях або правопорушеннях, пов'язаних з корупцією, або за розголошення інформації, що міститься в такому повідомленні, навіть якщо це може порушити службові, цивільні, трудові чи інші зобов'язання. Повідомлення про можливу корупцію або пов'язані з нею порушення не вважається порушенням конфіденційності згідно з будь-якою цивільною, трудовою чи іншою угодою; викривач звільняється від цивільної відповідальності за майнову та/або моральну шкоду, завдану в результаті повідомлення про можливі факти корупції або правопорушень, пов'язаних із корупцією, крім випадків завідомо неправдивого повідомлення. У разі ненавмисного повідомлення викривачем неточної інформації вона підлягає спростуванню відповідно до процедури, встановленої Цивільним кодексом.

Директива 2019/1937/ЄС також встановлює зворотний тягар доказування: шкода, завдана викривачу, априорі вважається переслідуванням за повідомлення. Тягар доказування того, що негативні заходи, вжиті проти викривача, не були результатом повідомлення викривачем, лежить на роботодавцеві.

⁶⁹ Там само.

Директива 2019/1937/ЄС вимагає від країн передбачити ефективні, пропорційні та стримувальні санкції проти фізичних та юридичних осіб за:

- перешкоджання або спробу перешкоджання повідомленню інформації про правопорушення викривачем;
- переслідування осіб, захищених Директивою 2019/1937/ЄС;
- здійснення несправедливих судових переслідувань проти таких осіб;
- порушення зобов'язання зберігати конфіденційність осіб, вказаних у Директиві 2019/1937/ЄС.

Для дотримання міжнародних стандартів та ефективного захисту викривачів рекомендовано, щоб Україна прийняла окремий закон, який включатиме норми, що узгоджуються з міжнародними стандартами – Директивою ЄС 2019/1937, Високими принципами G20 та Резолюцією 10/8 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC):

1. чітке та широке визначення викривачів;
2. захищене розкриття інформації;
3. захист від переслідувань;
4. конфіденційність та анонімність;
5. канали повідомлення;
6. незалежний орган нагляду;
7. засоби правового захисту та підтримка;
8. скасування положень про нерозголошення;
9. підвищення обізнаності та навчання громадськості;
10. узгодження з міжнародними стандартами.

Також запропоновано розробити окреме законодавство для вирішення питань, пов'язаних із захистом викривачів.

ЗАКОНОДАВЧА РАМКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ ЗА КОРУПЦІЮ

Загроза санкцій проти осіб, які вчинили правопорушення, пов'язані з корупцією, є одним із найважливіших методів запобігання корупції. У зв'язку з цим важливо знати, які міжнародні договори є обов'язковими для України. У цьому розділі розглянуто положення щодо відповідальності представників приватного сектору за вчинення корупційних діянь відповідно до вимоги міжнародних інструментів обов'язкового та рекомендаційного характеру, а також за вчинення корупційних, пов'язаних з корупцією правопорушень та інших порушень Закону відповідно до національного законодавства.

Міжнародні документи

(i) Обов'язкові міжнародно-правові норми:

Підписавши та ратифікувавши ці міжнародні договори у сфері запобігання та боротьби з корупцією, Україна зобов'язана їх виконувати.

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), підписана 11 грудня 2003 року, ратифікована 2 грудня 2009 року;
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, підписана 12 грудня 2000 року, ратифікована 21 травня 2004 року;
- Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, підписана 4 листопада 1999 року, ратифікована 16 березня 2005 року;
- Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, підписана 27 січня 1999 року, ратифікована 18 жовтня 2006 року.

У вказаних документах на міжнародному рівні визнано транснаціональний характер корупції, закріплено орієнтований перелік злочинів, пов'язаних з корупцією, вказано на зв'язки корупції з організованою та економічною злочинністю, включно з відмиванням коштів, а також запропоновано комплекс заходів щодо запобігання корупції та боротьби з нею, виявлення та повернення активів, отриманих від корупційних та інших злочинів.

Перший цикл огляду для України у 2010–2015 роках включав конкретну рекомендацію: «Забезпечити, щоб національне законодавство передбачало відповідальність юридичних осіб за правопорушення, встановлені відповідно до Конвенції ООН проти корупції, відповідно до ст. 26 Конвенції ООН проти корупції»⁷⁰.

(ii) Міжнародно-правові вимоги рекомендаційного характеру:

Окрім вищезазначених документів, існує кілька інших, що стосуються корупції, які не були підписані та/або ратифіковані Україною. Однак вони містять деякі додаткові рекомендації щодо запобігання та боротьби з корупцією, які можна використовувати для посилення зусиль України в цій галузі. Ними є:

1. Конвенція, прийнята відповідно до ст. К.3 Договору про створення Європейського Союзу, про захист фінансових інтересів Європейського співтовариства від 26.07.1996⁷¹ та Директива

70 https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2013_07_05_Ukraine_Final_Country_Report.pdf.

71 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41995A1127%2803%29>.

Європейського парламенту та Ради ЄС 2017/1371 про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами від 05.07.2017⁷²;

2. Конвенція, прийнята на підставі ст. К.3 (2) (с) Договору про створення Європейського Союзу про боротьбу з корупцією посадових осіб Європейського Співтовариства або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу від 26.05.1997⁷³;

Конвенція⁷⁴ набула чинності 28 вересня 2005 року, і всі держави-члени ЄС приєдналися до неї. Згідно з Конвенцією, кожна країна ЄС повинна вжити необхідних заходів для криміналізації як активної, так і пасивної корупції з боку посадових осіб ЄС. Конвенція охоплює як участь у будь-якій з цих форм корупції, так і підбурювання до неї. Санкції повинні бути ефективними, пропорційними та стримуючими. Крім того, країни ЄС повинні передбачити у своєму національному законодавстві кримінальну відповідальність директорів підприємств або будь-яких інших осіб, які мають повноваження щодо прийняття рішень або здійснюють контроль над бізнесом, за пропозицію, обіцянку або надання будь-якої неправомірної вигоди посадовцю ЄС.

У ст. 3 Конвенції визначено зобов'язання передбачити такі санкції за вчинення корупції:

- щодо фізичних осіб – позбавлення волі,
- щодо юридичних осіб:
 - позбавлення права на державні пільги або допомогу;
 - тимчасове чи постійне позбавлення права брати участь у процедурах публічних закупівель;
 - тимчасове чи постійне позбавлення права вести комерційну діяльність;
 - встановлення судового нагляду;
 - рішення про ліквідацію;
 - тимчасове чи постійне закриття закладів, які використовувалися для вчинення кримінального правопорушення.

3. Рамкове Рішення Ради ЄС 2003/568/JHA про боротьбу з корупцією в приватному секторі від 22.07.2003⁷⁵.

Цей інструмент є частиною ширшої правової бази ЄС щодо боротьби з корупцією, але охоплює різні сектори (державний та приватний). Ст. 2 Рамкового Рішення передбачає встановлення кримінальної відповідальності за активне та пасивне хабарництво, вчинене керівником чи особою, яка працює в юридичній особі приватного сектору. Водночас дія Рамкового Рішення поширюється як на комерційні, та і неприбуткові юридичні особи. Щодо фізичної особи, визнаної винною у вчиненні таких діянь, має бути передбачено основне покарання у вигляді позбавлення волі строком від 2 до 3 років та додаткове покарання – заборона обіймати посади чи займатися певною діяльністю. Санкції стосовно юридичних осіб передбачають:

- позбавлення права на державні пільги чи допомогу;
- тимчасове або постійне позбавлення права займатися комерційною діяльністю;
- судовий нагляд за діяльністю юридичної особи;
- ліквідація юридичної особи.

72 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text.

73 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A41997A0625%2801%29>.

74 Конвенція, прийнята відповідно до статті К.3(2)(с) Договору про Європейський Союз про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб Європейського Співтовариства або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу», яку зазвичай називають «Конвенцією проти корупції за участю посадових осіб» або «Конвенцією ЄС про боротьбу з корупцією 1997 року».

75 https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2003/568/oj.

4. Проєкт Директиви про боротьбу з корупцією від 03.05.2023

У травні 2023 року Європейська Комісія представила пакет антикорупційних заходів, який включав пропозицію щодо Антикорупційної директиви, після зовнішньої оцінки чинного антикорупційного законодавства та політики в країнах ЄС. Відповідно, у червні 2011 року, щоб сприяти більш серйозним політичним зобов'язанням з боку всіх органів прийняття рішень ЄС, Європейська Комісія запровадила механізм періодичної оцінки зусиль країн ЄС щодо боротьби з корупцією. Цей механізм також допоможе посилити антикорупційні заходи та поглибити взаємну довіру в ЄС.

Звіт ЄС про боротьбу з корупцією, опублікований у 2014 році⁷⁶, продемонстрував, що характер і масштаби корупції різняться залежно від держави ЄС і що ефективність антикорупційної політики є абсолютно різною. Звіт також показав, що корупція заслуговує на більшу увагу в усіх державах ЄС. ЄС також проводить огляди власного антикорупційного механізму та прагне постійно його вдосконалювати й усунути прогалини у впровадженні. Сама по собі це є гарною практикою, яку можна було б застосувати в Україні⁷⁷.

Тим часом, проєкт Директиви ЄС про боротьбу з корупцією (якщо її буде прийнято) замінить Рамкове рішення Ради про боротьбу з корупцією в приватному секторі та Конвенцію про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів. Він також внесе зміни до Директиви ЄС 2017/1371 щодо боротьби з шахрайством, що зачіпає фінансові інтереси ЄС, шляхом кримінального права (так звана Директива PIF).

Проєкт Директиви спрямований на модернізацію фрагментованої законодавчої бази ЄС щодо боротьби з корупцією шляхом інтеграції обов'язкових міжнародних стандартів у законодавство ЄС. Він призначений для боротьби з корупцією як у державному, так і в приватному секторах, а його положення переглядаються та аналізуються ключовими зацікавленими сторонами, включаючи інституції ЄС, держави-члени та організації громадянського суспільства⁷⁸.

Базуючись на ст. 83 і 82(1)(d) Договору про створення ЄС, проєкт Директиви визначає кримінальні правопорушення та санкції, пов'язані з корупцією, враховуючи її можливий транскордонний характер, де Парламент і Рада можуть встановлювати мінімальні правила за допомогою директив. Також проєкт Директиви ставить вимогу, щоб держави-члени запроваджували ефективне, пропорційне та стримуюче кримінальне покарання за низку кримінальних діянь, таких як хабарництво (як у публічній сфері, так і приватній), незаконне привласнення, зловживання впливом, зловживання службовим становищем, перешкоджання правосуддю та збагачення шляхом корупції. Максимальне покарання для фізичних осіб має бути мінімум 4 - 6 років залежно від виду правопорушення, тобто це більше, ніж максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 1 до 3 років, яке передбачене діючим Рамковим рішенням 2003/568/JHA про боротьбу з корупцією в приватному секторі.

До осіб, засуджених за корупційні злочини, можуть також застосовуватись додаткові заходи. Вони не обов'язково мають бути кримінально-правовими й можуть включати: штрафи, заборону обіймати державні посади чи балотуватися на виборах, позбавлення доступу до державного фінансування тощо. Крім того, проєкт Директиви передбачає обов'язкове встановлення відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень.

Проєкт Директиви зобов'язує встановити кримінальну відповідальність за хабарництво (як активне, так і пасивне) в приватному секторі (ст. 8), привласнення, розтрату чи заволодіння майном, вчиненим службовою особою або іншим працівником юридичної особи приватного сектору (ст. 9), зловживання впливом (ст. 10).

Також у ст. 16 Проєкту Директиви визначено поняття представника юридичної особи, яка вчиняє кримінально-каране діяння на користь або від імені такої особи. Це будь-яка фізична особа,

76 https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5070/mod_book/chapter/1120/Sviatun_Corruption.pdf.

77 Європейська Комісія, пропозиція щодо директиви про боротьбу з корупцією, COM (2023) 234, с. 2 (пояснювальна записка).

78 [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)762406](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)762406).

уповноважена юридичною особою діяти самостійно або як представник колегіального органу юридичної особи на підставі:

- повноважень представляти юридичну особу;
- повноважень приймати рішення від імені юридичної особи;
- повноважень здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи.

Ст. 17 Проекту Директиви визначено види санкцій, які можуть застосовуватись до юридичних осіб, включно з юридичними особами приватного сектору:

- кримінальні або адміністративні штрафи, максимальна межа яких повинна бути не менше 5 % загального світового обороту юридичної особи, разом з пов'язаними організаціями, протягом фінансового року, що передує рішенню про накладення штрафу;
- позбавлення цієї юридичної особи права на державні пільги чи допомогу;
- тимчасове або постійне виключення з процедур державних закупівель;
- тимчасове або постійне позбавлення такої юридичної особи права здійснювати комерційну діяльність;
- відкликання дозволів або ліцензій на здійснення діяльності, у контексті якої було вчинено правопорушення;
- можливість державних органів анулювати або розірвати контракт з юридичною особою;
- постановка такої юридичної особи під судовий нагляд;
- ліквідація цієї юридичної особи в судовому порядку;
- тимчасове або постійне закриття приміщень юридичної особи, які використовувалися для вчинення правопорушення.

Ст. 21 Проекту Директиви встановлюються строки давності притягнення до відповідальності за корупційні діяння, зокрема за діяння в приватній сфері – 10 років з моменту вчинення відповідного злочину; і він не може бути менший, ніж 8 років⁷⁹.

5. Рекомендації ОЕСР

В ОЕСР розроблено багато відповідних правових інструментів, що стосуються корупції:

- Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях від 17 грудня 1997 року⁸⁰ та низка рекомендацій ОЕСР;
- Рекомендація ОЕСР щодо подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях [OECD/LEGAL/0378] (Рекомендація щодо боротьби з підкупом) від 26 листопада 2009 року зі змінами, внесеними 26 листопада 2021 року⁸¹;
- Рекомендація щодо податкових заходів для подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях [OECD/LEGAL/0371] від 25 травня 2009 року⁸²;
- Рекомендація щодо хабарництва й офіційно підтримуваних експортних кредитів [OECD/LEGAL/0447] від 13 березня 2019 року⁸³;

⁷⁹ Доступно з EU Monitor «Правові положення COM(2023)234-Боротьба з корупцією». https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvdfcs8bljza_j9vvik7m1c3gyxp/vm2rt3g0oeym.

⁸⁰ <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/205/205.en.pdf>.

⁸¹ <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0378>.

⁸² <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/202/202.en.pdf>.

⁸³ <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0447>.

- Рекомендація для учасників співробітництва з розвитку щодо управління ризиками корупції [OECD/LEGAL/0431] від 16 листопада 2016 року⁸⁴.

Україна не є постійним членом ОЕСР та станом на 2025 не ратифікувала вищезазначеної Конвенції⁸⁵. Під час Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC 2022) у м. Лугано в липні 2022 року було передано заявку на членство України в ОЕСР⁸⁶.

Участь у Робочій групі з протидії хабарництву в міжнародних ділових операціях, що діє при ОЕСР, є однією з умов початку переговорів про вступ. Країна-кандидат має брати участь у діяльності Робочої групи та імплементувати її акти⁸⁷.

Виконання ДАП також має на меті приєднання України до ОЕСР та Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом посадових осіб іноземних держав у міжнародних ділових операціях. Конвенція зобов'язує Держави-учасниці криміналізувати в національному законодавстві підкуп посадових осіб іноземних держав з боку юридичних або фізичних осіб для одержання або збереження ділової вигоди, а також одержання незаконних вигод під час здійснення міжнародних ділових операцій.

Щоправда кримінальна відповідальність встановлюється лише для особи, яка надає (пропонує) неправомірну вигоду і не поширюється на посадових осіб іноземних держав за вимагання або одержання неправомірної вигоди. Термін «посадова особа іноземної держави» застосовується у широкому значенні та охоплює будь-яку особу, яку призначено чи обрано, яка обіймає посаду в органі законодавчої, виконавчої або судової влади іноземної держави, здійснює державні функції для іноземної держави, зокрема для державного агентства чи державного підприємства, а також є представником державної міжнародної організації.

Для підвищення ефективності боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав міжнародним документом передбачені додаткові заходи:

- кримінальна відповідальності для юридичних осіб (ст. 2);
- кримінальна відповідальності за легалізацію доходів, одержаних у зв'язку з комерційним підкупом посадових осіб іноземних держав (ст. 7);
- цивільно-правова, адміністративна або кримінальна відповідальності за порушення правил ведення бухгалтерського обліку та аудиту (відкриття прихованих рахунків, укладення і проведення неврахованих або сумнівних угод, запис неіснуючих видатків, записи пасивів з неправильною ідентифікацією їх об'єкта), а також за фальсифікацію бухгалтерської звітності, інших облікових документів, рахунків і фінансових звітів компаній з метою підкупу посадових осіб іноземних держав або приховування факту такого підкупу (ст. 8);
- конфіскація майна, грошей і доходів від підкупу посадової особи іноземної держави (ст. 3).

Одним із стандартів Робочої групи ОЕСР є Рекомендації Ради ОЕСР. Крім моніторингу ефективності контрольного механізму, вони також наголошують на ухваленні чіткого законодавства, яке прямо забороняє віднесення хабарів іноземним посадовим особам у міжнародних ділових операціях до

84 https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/347/347_en.pdf.

85 Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва від 07 жовтня 2014 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_003#Text.

86 Схвалення проекту Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку про приєднання до Робочої групи з питань боротьби з хабарництвом у міжнародних ділових операціях Організації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2024-%D1%80#Text>. Листом Уряду України від 28 лютого 2023 року № 4735/0/2-23 ОЕСР було повідомлено про прийняття запрошення стати членом Робочої групи, що підтверджує відповідність умовам, викладеним у листі Генерального секретаря ОЕСР Маттіаса Корманна від 17 лютого 2023 року № MC/2023.037cb.

87 Про робочу групу з напрацювання пропозицій щодо участі України в Робочій групі з питань боротьби з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях Організації економічного співробітництва та розвитку : Указ Президента України від 28 липня 2022 р. № 539/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/2022#Text>.

витрат, що зменшують податкову базу. Водночас відмова у податковому вирахуванні хабарів не залежить від відкриття розслідування правоохоронними органами або судового провадження.

Підпунктом 2.4.4.1.9 додатка 2 до ДАП передбачено розробку та подання Кабінетові Міністрів України проєкту закону, яким вносяться зміни до законодавства для їх апроксимації до норм Рекомендацій Ради ОЕСР⁸⁸.

⁸⁸ Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ВИМОГ

Відповідальність за корупційні діяння в Україні може бути дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративно-правова чи кримінально-правова. Відповідно до ст. 3 Закону така відповідальність поширюється і на представників приватного сектору: осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків; спеціально уповноважених осіб на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми; інших осіб, які не є службовими особами та які виконують роботу чи надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією. Водночас, така відповідальність не поширюється на фізичних осіб – підприємців, що не відповідає міжнародним стандартам.

Дисциплінарна відповідальність

Застосування дисциплінарної юридичної відповідальності передбачено як за корупційні, так і за пов'язані з корупцією правопорушення. Особливістю цього виду відповідальності є те, що рішення про застосування дисциплінарних стягнень до особи, винної у вчиненні дисциплінарного проступку, покладається не на суд (як в інших видах юридичної відповідальності), а на керівника установи (особу, якій правопорушник безпосередньо підпорядковується по службі). Це рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності оформлюється відповідним наказом і є дискреційним повноваженням керівника установи.

Ч. 2 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції» встановлює, що особа, яка вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, але суд не застосовав до неї покарання чи не наклав стягнення у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Цивільно-правова відповідальність

Порядок застосування такого виду відповідальності регулюється ЦК і ЦПК. Наставати цивільно-правова відповідальність може виключно у випадках, якщо вчинене правопорушення спричинило негативні наслідки у вигляді моральної чи матеріальної шкоди. Відповідно до ст. 1166 ЦК, майнова шкода, заподіяна неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної чи юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка заподіяла шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Для виникнення цивільно-правової відповідальності умовою є вчинення цивільного правопорушення (протиправна поведінка, зв'язок між такою поведінкою і заподіяною шкодою, вина особи у порушенні своїх зобов'язань, що стало причиною заподіяння шкоди). Якщо говорити про зобов'язання відшкодувати збитки, завдані корупційним чи пов'язаним із корупцією правопорушенням, то потрібно додатково встановити суб'єкт заподіяння збитків (особи, які зазначені у ч. 1 ст. 3 Закону, серед яких є і представники юридичних осіб приватного права), а також порушення цим суб'єктом вимог антикорупційного законодавства, що може спричинити настання цивільно-правової відповідальності.

У національному антикорупційному законодавстві закріплені правові норми (ст. 66 та 68 Закону), які визначають, що збитки, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного із корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка їх завдала. Фізичні та юридичні особи, права яких порушено внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення і яким завдано моральної або майнової шкоди, збитків, мають право на відновлення

прав, відшкодування збитків і шкоди в установленому законом порядку. Матеріальні та процесуальні питання відшкодування шкоди за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення регулюються положеннями цивільного та цивільного процесуального законодавства України.

Адміністративна відповідальність

Розділ 13-А КУпАП передбачає відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані корупцією:

- порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 1724);
- порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 1725);
- порушення вимог фінансового контролю (ст. 1726);
- порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 1727);
- незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень (ст. 1728);
- порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (ст. 1728-1);
- нежиття заходів щодо протидії корупції (ст. 1729);
- порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 1729-1);
- порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля (ст. 1729-2).

Більшість санкцій цих статей передбачає відповідальність у вигляді штрафу від 50 до 2500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян⁸⁹, а також застосування до порушника адміністративного стягнення у вигляді конфіскації грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення, та/або права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком на 1 рік. Відповідно до ст. 38 КУпАП адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути накладено протягом 6 місяців з дня його виявлення, але не пізніше 2 років з дня його вчинення.

У КУпАП визначено кілька складів адміністративних правопорушень, суб'єктом яких може бути особа, яка постійно чи тимчасово обіймає посаду, пов'язану із виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій юридичної особи приватного права. Зокрема, йдеться про ч. 2 ст. 172-8 КУпАП, яка встановлює відповідальність за незаконне розголошення або інше використання інформації про викривача, його близьких осіб чи інформації, що може ідентифікувати викривача або його близьких осіб, особою у своїх інтересах чи в інтересах іншої фізичної або юридичної особи, якщо така інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових або інших повноважень, визначених законом⁹⁰.

Вказана норма забезпечує адміністративно-правовий захист викривачів, адже, відповідно до ст. 53-5 Закону, заборонено розкривати інформацію про викривача, його близьких осіб або інші дані, що можуть їх ідентифікувати, третім особам, не залученим до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених фактів, а також особам, дії чи бездіяльність яких є предметом повідомлення, за винятком випадків, передбачених законом.

Окрім цього, службові особи юридичної особи приватного права можуть нести відповідальність за ст. 172-9 КУпАП, яка встановлює відповідальність за нежиття передбачених законом заходів

⁸⁹ Неоподатковуваний мінімум доходів громадян або мінімальний дохід громадян, з якого не стягується податок, - грошова сума у розмірі 17 гривень, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, яка використовується під час посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян в інших законах.

⁹⁰ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

посадовою чи службовою особою органу державної влади, посадовою особою місцевого самоврядування, юридичної особи, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення. Щодо приватного сектору, то ця норма поширюється лише на тих службових осіб юридичної особи приватного права, які є учасниками закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», якщо вартість закупівель товарів чи послуг або робіт дорівнює чи перевищує 20 млн грн (приблизно 481 тис. доларів США)⁹¹ (п. 2 ч. 2 ст. 62 Закону).

Також суб'єктом вчинення адміністративних правопорушень, визначених ст. 172-9 та 172-9-1 КУпАП можуть бути спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту. Вони повинні сумлінно виконувати свої спортивні, професійні та службові обов'язки, не допускати зловживань ними, не розголошувати і не використовувати в інший спосіб ексклюзивну спортивну інформацію, крім випадків, встановлених законом. На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що службові особи юридичних осіб приватного права можуть бути суб'єктами адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, передбачених ч. 2 ст. 172-8, ст. 172-9 та 172-9-1 КУпАП.

За даними Національної поліції України, за 2023–2024 роки не складено жодного протоколу за цими статтями, суб'єктом відповідальності в яких була посадова особа юридичної особи приватного права.

Аналіз складів вищевказаних адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, свідчить, що представники юридичних осіб приватного права не можуть бути суб'єктом більшості цих діянь. Тобто зараз механізм притягнення до адміністративної відповідальності за пов'язані з корупцією правопорушення в приватному секторі не застосовується.

Переважна більшість адміністративних санкцій за корупцію в Україні застосовується до державних службовців (наприклад, неподання декларацій, конфлікт інтересів, порушення обмежень щодо подарунків тощо). Для приватного сектору відповідальність здебільшого пов'язана з незаконними пропозиціями вигод державним службовцям, порушеннями правил лобіювання чи фінансування, іншими вузькими випадками. Отже, механізм адміністративного правозастосування по суті є неактивним, коли йдеться про суб'єктів бізнесу.

Кримінальна відповідальність

Ще до підписання та ратифікації міжнародних договорів Україна вже встановила кримінальну відповідальність за окремі корупційні правопорушення у приватному секторі через загальні норми, що передбачали відповідальність за злочини у сфері службової діяльності та злочини проти власності.

Так, відповідно до примітки 1 до ст. 364 КК, службовими особами визнавалися особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

У зв'язку з цим, за вчинення корупційного злочину у приватній сфері відповідальність наставала за ст. 364, 365, 368, 369 КК (у редакції 2001 р.) та за ч. 2 ст. 191 КК⁹².

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 06.10.2010 № 21-рп/2010 прямо вказав, що термін «корупція» означає «використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим

91 Відповідно до офіційного курсу валют Міністерства фінансів України станом на 20 жовтня 2024 р. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/2024-10-20/>.

92 Запобігання корупції у приватному секторі : монографія / В.С. Батиргареева, Б.М. Головін, О.В. Новіков та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головікіна. Харків : Право, 2020. 286 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE_%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96.pdf.

можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб». Далі КС роз'яснив, чому діяння, яке не відповідає змісту терміну «корупція», не може визнаватися корупційним правопорушенням:

«У ратифікованих Україною Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією 1999 р., Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією 1999 р., Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 р. корупційна діяльність безпосередньо пов'язується з корисливими діями (бездіяльністю) посадової особи під час виконання покладених на неї службових обов'язків. Зазначене може прирівнюватися до давання чи отримання хабаря, зловживання службовим становищем чи впливом, сприяння відмиванню отриманих від корупційних злочинів доходів, їх приховування, розкрадання чи нецільового використання майна, перешкоджання здійсненню правосуддя, а також незаконного збагачення як значного збільшення доходів, яке перевищує законні доходи особи і яке вона не може раціонально обґрунтувати»⁹³.

З метою реалізації положень Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та Конвенції ООН проти корупції, Верховна Рада (однопалатний парламент та єдиний законодавчий орган України) прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 року, яким внесено зміни до статей 18 та 364 Кримінального кодексу, які визначають поняття службової особи іноземної держави⁹⁴. Цей закон також встановив відповідальність за корупційні злочини у приватній сфері⁹⁵. Він ефективно врахував вищезазначені зауваження Конституційного Суду, встановивши кримінальну відповідальність за зловживання владою службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від її організаційно-правової форми (стаття 364-1 Кримінального кодексу); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від її організаційно-правової форми (стаття 368-3 Кримінального кодексу); та зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу).

Ще одним кроком став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року⁹⁶, яким було внесено зміни до статті 354 Кримінального кодексу, криміналізовано «підкуп працівника підприємства, установи чи організації» приватного права.

На сьогодні примітка до ст. 45 КК визначає, що корупційними кримінальними правопорушеннями вважаються кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК. Тобто ст. 45 КК визначає, що до корупційних кримінальних правопорушень належать, крім безумовно корупційні правопорушень (ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК), ще й так звані загальнокримінальні злочини, вчинені шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК)⁹⁷.

93 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) від 6 жовтня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10#Text>.

94 Про внесення змін до статті 18 Кримінального кодексу України, яка визначає поняття «службова особа», з урахуванням змін, внесених Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав» від 4 грудня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4111-IX#Text>.

95 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 7 квітня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>.

96 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 13 травня 2014 р. № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#n50>.

97 <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/7c/a1/7ca106e92ba8470241496750ea5ab16a1ebc1957c526e024529deaf8746bc0bc1980965.pdf>.

Відповідно до ст. 18 КК вказано, що поняттям службової особи як суб'єкта вчинення кримінального правопорушення охоплюються особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування. Також до службових осіб належать особи, які постійно чи тимчасово обіймають посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах або організаціях, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, наданим відповідним органом влади, підприємством, установою, організацією, судом чи законом⁹⁸.

Водночас службових чи інших осіб юридичної особи приватного права може бути притягнуто до відповідальності лише за вчинення діянь, передбачених ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357 КК та за безумовно корупційні правопорушення, передбачені ст. 210, 354, 364-1, 368-3, 369, 369-2 КК. Будь-які інші дії не є кримінально протиправними.

Також у ст. 45 КК України визначено, що кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, слід вважати кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК. Проте суб'єктом вказаних кримінальних правопорушень може бути виключно службова особа юридичної особи публічного права.

Згідно з дослідженням, проведеним НАЗК та ГО «Центр політико-правових реформ», динаміка деяких кримінальних правопорушень (безумовно корупційних) згідно з формами звітності, що використовуються Офісом Генерального прокурора, де суб'єктом може бути уповноважена особа юридичної особи приватного права, зменшується, а для деяких залишилася на тому ж рівні⁹⁹.

Зокрема, якщо за ст. 364-1 КК у 2018 р. було зареєстровано 244 кримінальних провадження, то вже у 2022 році – лише 114, а в 2023 – 169.

За ст. 354 КК динаміка протягом 2018–2022 років була приблизно однакова (34 кримінальні провадження у 2018, 67 – у 2019, близько 30 у 2020–2022, а вже в 2023 – 61 провадження). За ст. 368-3 КК відкрито близько 60 проваджень протягом 2018–2022 рр., тоді як в 2023 – 45. Динаміка за ст. 369 КК зростає: від 785 проваджень у 2018 році до 2 223 – у 2023 році. За ст. 369-2 КК відкрито близько 200 в період 2018–2022 років і 481 провадження у 2023 році¹⁰⁰.

Незважаючи на наявність кількох положень у кримінальному кодексі, що детально визначають види корпоративної відповідальності за корупцію та пов'язані з нею правопорушення, той факт, що сфера застосування є обов'язковою лише для юридичних осіб приватного права, які є учасниками процедури закупівель до певної межі, означає, що багато посадовців у приватному секторі не підпадають під дію правової бази.

Аналіз судової практики свідчить про те, що сьогодні застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб на практиці так і не набуло значного поширення¹⁰¹. Зокрема, відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень станом на 30.10.2024 виявлено лише два обвинувальних вироки, у резолютивній частині яких зазначено про застосування, поряд із покаранням особи, визнаній винною у вчиненні корупційного злочину, передбаченого ст. 369 КК, штрафу як заходу кримінально-правового характеру до юридичної особи, від імені та в інтересах якої було вчинено цей злочин. Водночас не зафіксовано жодного обвинувального вироку, яким би до юридичної особи були застосовані такі заходи кримінально-правового характеру, як ліквідація та конфіскація майна¹⁰².

98 Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

99 <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/7c/a1/7ca106e92ba8470241496750ea5ab16a1ebc1957c526e024529deaf8746bc0bc1980965.pdf>.

100 <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/1/>.

101 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67709206>;
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117443133>.

102 <https://reyestr.court.gov.ua/>.

Окрім цього, немає вироків із застосуванням таких заходів і за так звані «корупційні злочини» у приватній сфері.

Конфіскація майна (ст. 59 КК) є додатковим видом покарання, що полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Відповідно до ч. 6 ст. 41 Конституції України конфіскація майна може бути застосована виключно за рішеннями суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Ч. 2 ст. 59 КК визначає, що конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості; може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК. Що стосується корупційних злочинів, то на сьогодні конфіскація майна як вид покарання передбачена у санкціях ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 365-2, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 2-4 ст. 369, ч. 3 ст. 369-2 КК. Як бачимо, конфіскація майна як додатковий вид покарання передбачена за низку корупційних злочинів у приватній сфері.

Стаття 45 Кримінального кодексу передбачає, що до корупційних кримінальних правопорушень належать, окрім абсолютних корупційних правопорушень (статті 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 Кримінального кодексу), також так звані «загальнокримінальні правопорушення», але вчинені службовою особою шляхом зловживання службовим становищем (статті 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 Кримінального кодексу). У випадку абсолютних корупційних правопорушень, де суб'єктом може бути уповноважена особа юридичної особи приватного права та за які може бути застосовано конфіскацію майна, то за частиною 4 статті 368-3, частинами 2-4 статті 369, частиною 3 статті 369-2 Кримінального кодексу України за період з 2020 року по жовтень 2024 року обвинувальні вирoki відсутні та конфіскація майна не застосовувалася¹⁰³.

Спеціальна конфіскація (ст. 96-1 КК) також є кримінально-правовим інструментом міжнародної спільноти для протидії корупції. Відповідно до вказаного вище Плану дій, до КК внесено додаткову статтю, яка визначає поняття та порядок застосування спеціальної конфіскації. Вона застосовується за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки злочину, передбаченого Особливою частиною КК, за яке встановлено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також за злочин, передбачений ст. 364-1 КК. Спеціальна конфіскація може застосовуватися і до службових осіб юридичних осіб приватного права незалежно від їх організаційно-правової форми. 364-1 КК, за період 2022–2024 роки спеціальна конфіскація не була застосована в жодній справі¹⁰⁴. Водночас у кількох вирокax спеціальна конфіскація була застосована за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 354 КК та ч. 2 ст. 369-2 КК, що суперечить положенням ст. 91-6 КК¹⁰⁵. Частина 1 статті 96-1 Кримінального кодексу України містить вичерпний перелік

103 <https://reyestr.court.gov.ua/>.

104 Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 16 березня 2022 р. у справі № 203/14/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10367574>;

Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 24 січня 2022 р. у справі № 367/9360/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102813044>;

Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 квітня 2023 р. у справі № 201/3984/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110331780>;

Вирок Рокитнівського районного суду Рівненської області від 28 вересня 2023 р. у справі № 571/553/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113774633>;

Вирок Печерського районного суду м. Києва від 15 лютого 2024 р. у справі № 757/46169/21-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117111823>;

Вирок Криничанського районного суду Дніпропетровської області від 6 листопада 2024 р. у справі № 201/5902/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119641188>;

Вирок Козельщинського районного суду Полтавської області від 24 вересня 2024 р. у справі № 533/830/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121849852>

105 Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 23 квітня 2024 р. у справі № 522/5025/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118637885>;

Вирок Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 4 травня 2023 р. у справі № 206/1751/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110685168>.

злочинів, за які може бути застосована спеціальна конфіскація. Злочини, передбачені статтями 354 та 369-2 Кримінального кодексу України, не включені до переліку статті 96-1. Отже, суд не має права застосовувати спеціальну конфіскацію за ці злочини.

Відповідно до статистики, поданої на сайті НАЗК, про результати досудового розслідування кримінальних корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією за 2023 рік, спеціальна конфіскація застосовувалася не як захід кримінально-правового характеру, а лише як процесуальний захід за вчинення злочинів, передбачених статтями 368-3, 369 та 369-2 Кримінального кодексу¹⁰⁶. Хоча обидва заходи передбачають вилучення майна, їхня правова природа та підстави для застосування суттєво відрізняються.

Спеціальна конфіскація може бути як видом покарання, так і процесуальним заходом примусу. Основна відмінність полягає в меті та підставах для застосування. Покарання у вигляді конфіскації майна застосовується до особи, яка вчинила злочин, з метою її покарання та запобігання вчиненню нових злочинів за рішенням суду. Спеціальна конфіскація, як процесуальний захід, спрямована на вилучення майна, пов'язаного зі злочинном, незалежно від того, чи є особа, у якій вилучено майно, злочинцем, та спрямована на запобігання подальшому використанню цього майна у злочинних цілях.

Таке одночасне закріплення випадків застосування спеціальної конфіскації в нормах Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу значно ускладнює національне правозастосування та породжує дискусії щодо проблеми невизначеності як понятійного апарату, так і місця спеціальної конфіскації в системі правових норм.

Кримінальний кодекс України передбачає два різні строки давності: згідно з частинами 1 та 2 статті 368-3 Кримінального кодексу – 5 років та статтями 369 та 369-2 Кримінального кодексу – 5 або 10 років залежно від кваліфікації вчиненого діяння (простий склад злочину або з обтяжуючими обставинами, як визначено (частини 2-4 статті 369, частина 3 статті 369-2 Кримінального кодексу)).

Коли вимоги законодавчих актів ЄС стануть обов'язковими для України, їх потрібно буде переглянути.

Підсумовуючи, виявлені вище прогалини призводять до того, що правоохоронці та суди не можуть застосовувати кримінально-правові заходи до юридичних осіб. Недоліки застосування норм КК та КПК узагальнені нижче:

- **Недоліки законодавчої техніки**

Заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб є відносно новим інститутом у чинному кримінальному праві та сприяють відходу від традиційних положень про суб'єкта кримінального правопорушення. Традиційно в кримінальному праві України суб'єктом злочину (а з 1 червня 2020 року – кримінального правопорушення) визнавалися лише фізичні особи, і тому вся система норм та інститутів кримінального права будувалася на припущенні, що вчинення злочину / кримінального правопорушення призводить до примусового обмеження прав і свобод фізичної особи, яку визнано винною. Прикладом цього є різниця між часткою обвинувальних вироків, де заходи кримінально-правового характеру застосовуються до юридичних осіб, зокрема за корупційні злочини, порівняно з обвинувальними вирокami щодо фізичних осіб.

- **Обмежений перелік правопорушень, за які передбачено санкції до юридичної особи**

Невиправдано вузький перелік правопорушень, вчинення яких уповноваженою особою є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Аналіз законопроекту, який закріпив заходи кримінально-правового характеру в Кримінальному кодексі, або пояснювальної записки до нього вказує, які критерії застосовувалися для визначення кола тих кримінальних правопорушень, за які до

106 Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 3 жовтня 2023 р. у справі № 522/18323/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113921491> <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/1/>.

юридичної особи можуть бути застосовані такі заходи. Вичерпний перелік передбачено ст. 96-3 Кримінального кодексу. Якщо виділити ті корупційні злочини, суб'єктом яких є посадова особа або фізична особа – представник юридичної особи приватного права, які підпадають під цю норму, то це будуть лише злочини, передбачені частинами 1 та 2 ст. 368-3, ст. 369, 369-2, 262 Кримінального кодексу. Однак аналіз положень ст. 96-3 Кримінального кодексу показує, що підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи приватного права може бути вчинення лише трьох безумовних корупційних злочинів¹⁰⁷ з усього переліку корупційних злочинів.

- **Неузгодженість норм КК України**

Ще одним обмеженням є те, що діяння, за які передбачено кримінальну відповідальність (наприклад, у ч. 1 і 2 ст. 354 та ст. 364-1 Кримінального кодексу України), не віднесено до категорії таких злочинів. Статті чітко зазначають, що уповноважена особа юридичної особи може отримати неправомірну вигоду за вчинення таких злочинів або створити умови для отримання такої вигоди. Перелік злочинів, зазначених у ст. 93-б Кримінального кодексу, за які можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, в ідеалі слід доповнити і цими статтями.

- **Визначення уповноваженої особи юридичної особи**

У примітці 2 до ст. 96-3 КК законодавець однозначно не роз'яснює, хто є уповноваженою особою юридичної особи. Нею визнається службова особа юридичної особи, а також інша особа, яка відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору має право діяти від імені юридичної особи, а також в інтересах цієї особи (примітка 1 та 2 до ст. 96-3 КК). Згідно з міжнародно-правовими зобов'язаннями України та ухваленими регуляторними законами доцільно доповнити перелік юридичних підстав. Для підстав додати визнання особи уповноваженою особою юридичної особи віднести спеціальне повноваження та рішення суду, а також вважати уповноваженими особами тих, хто здійснює контроль у межах юридичної особи або є її бенефіціарним власником (контролером).

- **Немає єдності практичного застосування норм**

Непорозуміння на практиці викликає тлумачення змісту норми «вчиненням кримінальних правопорушень в інтересах юридичної особи ..., якщо вони призвели до отримання нею (юридичною особою) неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди...». Ситуація ще більше ускладнюється тим фактом, що для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи критеріями є вчинення від імені та в інтересах юридичної особи таких корупційних злочинів, які полягають у підкупі службової особи юридичної особи публічного права або особи, яка надає публічні послуги. Загалом, ці недоліки призводять до того, що правоохоронні органи та суди не можуть ефективно застосовувати кримінально-правові заходи до юридичних осіб. Такий підхід є недоліком щодо корупційних злочинів, вчинених в інтересах юридичних осіб приватного права.

- **Слабка структура санкцій**

Законодавчі положення щодо застосування штрафу як заходу кримінально-правового характеру до юридичної особи. Ст. 96-7 КК України визначає штраф як грошову суму, що сплачується юридичною особою на підставі рішення суду.

За загальним правилом, штраф накладається у подвійному розмірі незаконно отриманої неправомірної вигоди. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією передбачає, що до юридичних осіб повинні застосовуватися адекватні заходи, та зазначає, що санкції повинні бути помірними. Відповідно, малоімовірно, що суми штрафів, що перевищують річний дохід конкретної юридичної особи, будуть вважатися адекватними або помірними. Звідси виникає необхідність враховувати річний дохід під час застосування

107 Це злочини, передбачені частинами 1 та 2 статті 368-3, статтею 369 та 369-2 Кримінального кодексу.

цього заходу кримінально-правового характеру. Тому хоча штрафи є важливим засобом покарання юридичних осіб, національне законодавство необхідно допрацювати.

- **Конфіскація майна**

Відповідно до Плану дій щодо лібералізації візового режиму між Україною та ЄС¹⁰⁸ і гармонізації чинного законодавства України з положеннями Плану дій, удосконалення законодавства України в частині конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом, відзначено як напрямок розвитку. У рекомендаціях Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) за результатами спільних першого та другого раундів оцінювання (Страсбург, 23 березня 2012 р.), крім всього, рекомендовано прийняти нові правила щодо вилучення та конфіскації доходів від злочинної діяльності. Це дозволить застосовувати ці заходи не лише до прямих, а й до непрямих (конвертованих) доходів, а також здійснювати еквівалентну конфіскацію та конфіскацію доходів третіх осіб¹⁰⁹.

Національне кримінальне законодавство передбачає застосування як конфіскації, так і спеціальної конфіскації за корупційні діяння, зокрема ті, що вчинені від імені юридичної особи приватного права.

Шлях уперед

У межах підготовки України до вступу в ОЕСР і ратифікації Конвенції про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб було вжито низку заходів, які описано нижче. Серед них:

- проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу, Кримінального процесуального кодексу та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп іноземних посадових осіб» № 11443 (прийнятий Верховною Радою 4 грудня 2024 р., набрав чинності 26 грудня 2024 р.)¹¹⁰.
- Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України з урахуванням положень Рекомендацій Ради ОЕСР щодо податкових заходів для подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях» від 16 грудня 2023 р.¹¹¹ (прийнятий Верховною Радою 4 грудня 2024 р., набрав чинності 25 березня 2025 р.)¹¹²;
- проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів запобігання корупції, зокрема у приватному секторі» від 17 липня 2023 р. (знято з порядку денного Верховної Ради 6 лютого 2024 р.)¹¹³.

Ці питання детально розглянуто нижче.

(i) Закон «Про внесення змін до КК, КПК та інших законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав» № 11443 від 25.07.2024 (прийнятий 04.12.2024, набув чинності 26.12.2024).

Закон був розроблений на виконання та відповідає пунктам 39, 69 Плану заходів з виконання Програми ОЕСР для України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2023 № 1165. Він набрав чинності 26 грудня 2024 року.

Основною вимогою Конвенції є встановлення автономної юридичної відповідальності юридичних осіб за підкуп іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. До такого підходу Україну

108 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001#n2.

109 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ca329>.

110 <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45114>.

111 <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43345>.

112 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4112-IX#Text>.

113 <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42327>.

закликає ОЕСР у листі Голови Робочої групи¹¹⁴. Цей же підхід застосовано у ст. 16 проєкту Директиви про протидію корупції Європейського парламенту та Ради Європи, прийняття якого очікується на початку 2025 р., після чого Директива стане елементом *acquis* ЄС¹¹⁵, до якого необхідно буде адаптувати українське законодавство.

Для реалізації зазначеної мети та забезпечення імплементації Конвенції в Україні передбачено зміни до КК:

- зазначено підстави для застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи незалежно від притягнення до відповідальності фізичної особи;
- розширено перелік заходів кримінально-правового характеру та збільшення розміру штрафу, який може застосовуватись до юридичної особи;
- додано можливість застосування спеціальної конфіскації на підставі ухвали суду про застосування заходів кримінально-правового характеру.

Також цим Законом внесені зміни до КПК, які регламентують можливість організації кримінального провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб у спеціальному порядку, тобто окремо від кримінального переслідування фізичних осіб. Цей механізм передбачений лише для кримінальних правопорушень, визначених ст. 209, 369, 369-2 КК, вчинених щодо службових осіб, передбачених у ч. 4 ст. 18 КК, що допоможе перевірити його ефективність на практиці щодо цієї конкретної категорії злочинів.

У подальшому з урахуванням здобутого практичного досвіду та у разі ефективності запропонованого механізму кримінальної відповідальності юридичної особи його дія буде розширена і на інші категорії кримінальних правопорушень.

1. Кримінальний кодекс України доповнено змінами:

- підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи;
- підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру;
- збільшення розміру штрафів, які застосовуються до юридичних осіб як основний захід кримінально-правового характеру та можливість застосування додаткових (нефінансових) заходів кримінально-правового характеру;
- правила застосування заходів кримінально-правового характеру й обмеження ліквідації юридичних осіб за спеціальною процедурою;
- можливість застосування спеціальної конфіскації на підставі ухвали про застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи та випадки застосування спеціальної конфіскації за такої підстави.

До юридичної особи можуть застосовуватись і додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру, зокрема

- тимчасові обмеження діяльності юридичної особи – заборона протягом визначеного судовим рішенням часу здійснювати певний вид та/або види діяльності:
 - 1) брати участь у публічних та оборонних закупівлях;

¹¹⁴ <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/fighting-foreign-bribery/The%20OECD%20Working%20Group%20on%20Bribery%202023-2024%20Activity%20Report.pdf>.

¹¹⁵ Україна повинна дотримуватися *acquis communautaire* ЄС (сукупності спільних прав та обов'язків ЄС), оскільки це є обов'язковою умовою членства в ЄС.

- 2) користуватись ліцензією (призупинка дії ліцензії);
 - 3) брати участь у приватизації державного та комунального майна;
 - 4) брати участь в оренді державного та комунального майна (включно з неперодовженням договору оренди);
 - 5) отримувати, продовжувати строк дії спеціального дозволу на користування надрами (включно з призупиненням дії спеціального дозволу на користування надрами);
 - 6) брати участь в органах соціального тристороннього діалогу;
 - 7) купувати облігації внутрішніх державних позик України;
 - 8) створювати та брати участь у роботі саморегульованих організацій;
 - 9) надавати та отримувати рекламу;
 - 10) здійснювати спонсорство;
 - 11) брати участь у державно-приватному партнерстві;
 - 12) брати участь у спільних підприємствах.
- тимчасове обмеження в отриманні прав і вигод – заборону на одержання передбачених законодавством України прав та/або переваг упродовж строку, визначеного судовим рішенням.

Тимчасове обмеження в отриманні прав і свобод забороняє:

- одержувати будь-які пільги й активи від держави та громади;
- залучати, використовувати, освоювати кошти міжнародних технічних проєктів і міжнародних фінансових операцій;
- отримувати державну допомогу суб'єктами господарювання (бути отримувачем державної допомоги);
- набувати статусу резидента Дія Сіті¹¹⁶;
- отримувати державну та іншу фінансову підтримку експортної діяльності.

2. Кримінальний процесуальний кодекс доповнено окремою главою 37-1:

- регламентація кримінального провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб у спеціальному порядку, розділ VI «Особливі порядки кримінального провадження»;
- визначення спеціального порядку для автономного кримінального провадження щодо юридичної особи як на стадії досудового розслідування, так і судового розгляду;
- визначення особливостей участі представника, захисника юридичної особи, розширення обсягу прав і процесуальних можливостей для сторони захисту;
- додано захід забезпечення кримінального провадження у вигляді обмежень діяльності юридичної особи, яка пов'язана з внесенням змін до установчих документів щодо засновників (учасників) юридичної особи, розміру та складу статутного капіталу, найменування юридичної особи, укладання правочину, предметом якого є частка учасника у статутному капіталі

116 Резидент міста Дія – це термін, що використовується для позначення української компанії, яка отримала спеціальний правовий статус шляхом реєстрації на порталі «Дія», щоб скористатися спеціальним податковим режимом та іншими перевагами для роботи в цифровій економіці. Цей статус надає податкові пільги, такі як 9-відсотковий податок на вихідний капітал (ПВК) для компаній та нижчі внески на доходи та соціальні внески для спеціалістів з гіг-проєктування. Щоб отримати статус, компанія повинна бути українською юридичною особою, що спеціалізується на ІТ або інноваціях, відповідати вимогам щодо доходів та мінімальної заробітної плати, а також дотримуватися певної процедури подання заявки.

юридичної особи, вчиненням значних господарських зобов'язань (значних правочинів), розпорядженням активами юридичної особи та її припиненням;

- можливість скасувати обмеження щодо юридичної особи;
- порядок закінчення досудового розслідування шляхом закриття кримінального провадження чи звернення до суду з актом про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру;
- можливість укладення угоди в кримінальному провадженні щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб у спеціальному порядку та особливості судового провадження щодо укладення угод;
- порядок оскарження судових рішень щодо укладення угоди;
- умови виконання ухвали суду про застосування заходів кримінально-правового характеру.

Строк застосування додаткових (нефінансових) заходів кримінально-правового характеру визначатиметься судом і може становити від шести місяців до трьох років.

Зазначені зміни до КК і КПК обумовлюють необхідність внесення відповідних змін до низки законодавчих актів України щодо встановлення в них положень, які передбачатимуть застосування вказаних тимчасових обмежень¹¹⁷.

(ii) Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо врахування положень Рекомендацій Ради Організації економічного співробітництва та розвитку стосовно податкових заходів для подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях» від 16.12.2023¹¹⁸.

Цей Закон, який був прийнятий Верховною Радою 4 грудня 2024 року та набрав чинності 25 березня 2025 року¹¹⁹, пропонував врахувати рекомендації Ради ОЕСР шляхом внесення змін до розділів I «Загальні положення», II «Адміністрування податків, зборів, платежів», III «Податок на прибуток підприємств» та IV «Податок на доходи фізичних осіб» Кодексу.

Передбачено такі зміни Податкового кодексу:

- доповнення понять Кодексу обставинами (фактами), які можуть свідчити про надання платником податків неправомірної вигоди службовій особі іноземної держави та положенням, що за їх виявлення контролюючий орган керується відповідним переліком Національного антикорупційного бюро України, який оприлюднено на офіційному вебсайті;
- надання контролюючими органами НАБУ повідомлення про виявлені під час перевірок платників податків обставини (факти), які можуть свідчити про надання неправомірної вигоди та інформування про це платника податків;
- збільшення строків зберігання документів платника податків у разі отримання ним інформації про обставини (факти), що можуть свідчити про надання ним неправомірної вигоди;
- сплату штрафу платником податку в разі зазначення ним у податковій декларації з податку на прибуток підприємств різниці, визначеної за результатами виявлених контролюючими органами під час перевірки обставини (факти), які можуть свідчити про неправомірної вигоди, у розмірі 7,5% від суми такої різниці;
- проведення документальної позапланової перевірки платника податків, щодо якого винесено вирок суду за пропозицію, обіцянку чи надання неправомірної вигоди і такі діяння могли мати вплив на суму витрат, які були враховані під час визначення об'єкта оподаткування;

117 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4111-IX#Text>.

118 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43345>.

119 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4112-IX#Text>.

- нарахування грошового зобов'язання без дотримання строку давності, якщо щодо платника податків винесено вирок суду за пропозицію, обіцянку чи надання неправомірної вигоди, що могло мати вплив на суму витрат під час визначення об'єкта оподаткування;
- обмеження, що повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення щодо пропозиції, обіцянки чи наданні неправомірної вигоди не може ґрунтуватися на зазначенні платником податку в податковій декларації з податку на прибуток різниці, визначеної за результатами його перевірки контролюючим органом;
- накладання штрафу на платника податку в розмірі 50 % суми податкового зобов'язання у разі вчинення ним діянь, що зумовили визначення контролюючим органом такого зобов'язання на підставі вироку суду;
- збільшення фінансового результату на суму витрат, щодо яких у платника податків є підстави вважати, що наявні обставини (факти), які можуть свідчити про надання неправомірної вигоди;
- збільшення фінансового результату на суму витрат, щодо яких платник податків одержав інформацію від контролюючого органу про виявлені ним під час перевірки обставини (факти), які можуть свідчити про надання неправомірної вигоди;
- збільшення фінансового результату на суму витрат, щодо яких винесено обвинувальний вирок суду, що вони здійснювалися з метою надання платником податків неправомірної вигоди;
- невключення до складу витрат фізичної особи — підприємця та фізичної особи, яка провадить незалежну професійну діяльність, витрат, щодо яких є підстави вважати, що наявні обставини (факти), які можуть свідчити про надання неправомірної вигоди.

(iii) Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів запобігання корупції, зокрема у приватній сфері» від 17.07.2023¹²⁰

Метою прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів запобігання корупції, зокрема у приватному секторі» було уніфікування термінології, що використовується в Законі України «Про запобігання корупції». Також метою було встановлення обов'язку щодо звітування спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері боротьби з корупцією. Цим суб'єктом міг бути працівник, який проводив внутрішні аудити. Цей працівник, як спеціально уповноважений суб'єкт, міг вказувати на випадки корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, вчинені працівниками юридичної особи або іншими особами та/або підбурювання до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи.

Відсутність чітко сформульованого обов'язку внутрішнього аудитора юридичної особи повідомляти спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері боротьби з корупцією інформацію, яка може свідчити про корупцію, є проблемою, яка потребує вирішення.

Відповідно до пп. «f» п. 2 ст. 12 Конвенції, кожна держава-учасниця вживає заходів для забезпечення того, щоб приватні юридичні особи — з урахуванням їхньої структури й розміру — мали достатні механізми внутрішнього аудиторського контролю для запобігання та виявлення корупційних діянь. Крім того, фінансова звітність і рахунки таких юридичних осіб мають проходити належні процедури аудиту й сертифікації.

Це дозволило б вирішити проблеми високого рівня толерування корупції у приватному секторі економіки, зокрема шляхом встановлення на законодавчому рівні обов'язку внутрішніх аудиторів повідомляти про виявлені ними факти вчинення корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень.

120 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42327>.

Наразі у пп. 3, 4 ч. 3 ст. 61 Закону передбачені загальні вимоги до працівників юридичної особи, зокрема і приватних підприємств, невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції, керівника або засновників (учасників) юридичної особи про випадки підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи, та вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами. Крім того, такий обов'язок чітко покладено на працівників підрозділів внутрішнього аудиту в органах виконавчої влади відповідно до п.п. 3 п. 13 Порядку здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 № 1001.

Однак відсутність законодавчого положення, яке б чітко визначало обов'язок внутрішніх аудиторів приватної юридичної особи повідомляти про виявлені ними факти підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи, та вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, що пов'язані з корупцією, призводить до неефективного виконання такого обов'язку.

Цей закон було знято з порядку денного Верховної Ради 6 лютого 2024 року.

Такі зміни у пояснювальній записці до законопроекту було обґрунтовано, що внутрішній аудит — це процес, який здійснює підрозділ внутрішнього аудиту або внутрішній аудитор для перевірки ефективності діяльності юридичної особи, дотримання вимог чинного законодавства, надійності та точності фінансової звітності та збереження активів. Тобто основною метою діяльності працівників підрозділу внутрішнього аудиту чи внутрішнього аудитора є захист бізнесу та капіталу власника за рахунок зменшення (попередження) ризиків. Таким чином, особливу професійну ретельність мають застосовувати працівники підрозділу внутрішнього аудиту або внутрішній аудитор під час виконання складних аудиторських завдань, зокрема в частині оцінки ризиків, що спричинені можливими фактами фінансових порушень, шахрайства та корупції.

Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, прийнята Законом від 20 березня 2022 року, передбачає вирішення проблеми високого рівня толерантності до корупції в приватному секторі економіки. Стратегія робить це, зокрема, шляхом встановлення на законодавчому рівні обов'язку внутрішніх аудиторів повідомляти про виявлені ними факти корупції та правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Крім того, такий обов'язок чітко покладено на працівників підрозділів внутрішнього аудиту в органах виконавчої влади відповідно до пункту 3 пункту 13 Порядку проведення внутрішнього аудиту та створення підрозділів внутрішнього аудиту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 року № 1001¹²¹.

Однак відсутність законодавчого положення, яке б чітко визначало обов'язок внутрішніх аудиторів приватної юридичної особи повідомляти про факти підбурювання до вчинення корупційного правопорушення, пов'язані з діяльністю юридичної особи, та вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, які вони виявили, робить цей обов'язок недовірливим. Проте такий обов'язок визначено відповідно до пунктів 3, 4 частини 3 статті 61 закону.

Враховуючи високий рівень латентності корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, вважаємо за доцільне розширити коло суб'єктів, зобов'язаних реагувати на такі випадки, шляхом покладення на працівників внутрішнього аудиту обов'язку негайно інформувати про них спеціально уповноважені органи у сфері протидії корупції. Відповідно до абзацу 14 ч. 1 ст.1 Закону, до таких органів належать прокуратура, Національна поліція, НАБУ та НАЗК¹²².

121 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF#Text>.

122 Слід зазначити, що вищезазначені зміни до законодавства України були розроблені у тісній співпраці з ОЕСР. Таким чином, з метою їх розробки та узгодження, у період з серпня по вересень 2023 року було проведено чотири онлайн-зустрічі між представниками Міністерства фінансів України, Державної податкової служби, Офісу реформ при Міністерстві фінансів, окремих антикорупційних органів та інших зацікавлених сторін з податковими експертами ОЕСР, включаючи представників Програми взаємного навчання, створеної Робочою групою ОЕСР.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Корупція в приватному секторі України залишається значною проблемою, яка впливає як на бізнес-середовище, так і на міжнародний імідж держави. Попри поступове впровадження антикорупційних механізмів, значна частина приватних компаній продовжує нехтувати системними заходами запобігання корупції. Основними викликами залишаються недостатній рівень обізнаності про переваги антикорупційного комплаєнсу, низька підготовка персоналу та недоліки у правовій регламентації цього питання.

На основі проведеного дослідження щодо запобігання корупції у приватному секторі України та впровадження антикорупційного комплаєнсу зроблені такі висновки та напрацьовані рекомендації.

Висновки:

Під корупцією у приватному секторі розуміють надання неправомірної вигоди чи переваг посадовим особам і працівникам суб'єктів господарювання приватного сектору, а так само надання неправомірної вигоди державним службовцям або зловживання повноваженнями службовими особами юридичної особи приватного права з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб.

Сутність корупції у приватному секторі проявляється у зловживанні правами і порушенні обов'язків особами, наділеними адміністративно-господарськими чи організаційно-розпорядчими повноваженнями, спеціально уповноваженими особами, чи особами, які діють на користь юридичних осіб приватного права. В основі корупційної діяльності у цій сфері лежить комерційний інтерес: одержати економічну вигоду і здобути незаконну конкурентну перевагу. У деяких випадках це може проявлятися у спробах вплинути на економічну політику держави та бізнес-середовище.

Це здійснюється шляхом підкупу ключових співробітників конкуруючих фірм, ділових партнерів та державних службовців.

Що стосується адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані із корупцією, то службові особи юридичних осіб приватного права можуть бути суб'єктами адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, передбачених ст. 172-8, 172-9 та 172-9-1 КУпАП.

Особливості дисциплінарної відповідальності службових осіб юридичних осіб приватного права:

- 1) це право роботодавця, яким він може скористатися сам, передати справу на розгляд трудового колективу чи відмовитися від притягнення порушника до відповідальності;
- 2) обмежена кількість видів стягнень;
- 3) загальний порядок, умови, строки та інші питання притягнення до дисциплінарної відповідальності службових осіб юридичних осіб приватного права врегульовано ст. 147–152 КЗпП України.

За даними кримінальної статистики¹²³ у приватній сфері фіксується помірний рівень корупційних злочинів. В середньому на рік обліковується близько 700 злочинів, що складає приблизно 10 % від загальної кількості зареєстрованих корупційних злочинів. За останні роки (2020–2024 рр.) в Україні засуджено близько 400 осіб за вчинення корупційних злочинів у приватній сфері. Станом на 2024 р. найбільша кількість облікованих корупційних злочинів у приватному секторі припадає на зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно

123 <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/7c/a1/7ca106e92ba8470241496750ea5ab16a1ebc1957c526e024529deaf8746bc0bc1980965.pdf>.

від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК України – 29 %). Друге місце посідають два склади злочинів – підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України – 7 %). Найменш поширеним є підкуп працівника підприємства, установи, організації (ст. 354 КК України – 5 %).

КК передбачає відповідальність практично за всі злочини, передбачені конвенціями, які є обов'язковими для України.

Ст. 14 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та ст. 12 Конвенції передбачають необхідність встановлення відповідальності за діяння, що регулюють ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а також стандарти бухгалтерського обліку й аудиту, якщо такі дії вчиняються з метою вчинення будь-якого зі корупційних злочинів (наприклад, виписування чи використання рахунку або будь-якого іншого облікового документа чи запису, що містить недостовірну чи неповну інформацію; незаконне оформлення запису про сплату, підробка документів тощо). За вчинення діянь, вказаних у статтях Конвенцій, передбачені кримінальна (ст. 205-1, 220-1, 220-2, 222, 223-1, 358, 384, 388 КК) і адміністративна (ст. 164-2, 165-5, 166-6 КУпАП) відповідальність.

Український законодавець визначив перелік корупційних правопорушень у примітці до ст. 45 КК. Як слушно зазначено експертами¹²⁴, перелік правопорушень, які належать до корупційних, суперечить поняттям корупції та корупційного правопорушення як вони визначені в Законі.

Суб'єктами вчинення кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 354, 368-3 КК є працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою; особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації; службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

Водночас фізична особа – підприємець не може бути суб'єктом вказаних злочинів, що не відповідає міжнародним стандартам. Крім цього, практично в усіх міжнародних документах поняття особи, яка діє від імені чи на користь юридичної особи не обмежується лише службовою особою (яка відповідно до національного законодавства має бути наділена адміністративно-господарськими чи організаційно-розпорядчими функціями), але під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи (наприклад, кінцеві бенефіціарні власники).

Також є позиція серед аналітиків¹²⁵, що ст. 364-1 та 368-3 КК слід виключити, оскільки порушення інтересів юридичної особи приватного права внаслідок зловживання повноваженнями її службовою особою за відсутності ознак вчинення іншого кримінального правопорушення повинні тягти за собою адміністративну чи цивільно-правову відповідальність, а не кримінальну. Водночас, коли особа пропонує чи обіцяє службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а така службова особа її приймає, то відповідальність може наставати і за загальними нормами про давання-одержання неправомірної вигоди.

Проведений аналіз стану та результатів антикорупційних розслідувань у приватному секторі передових країн світу дає можливість погодитися з наступними тенденціями:

- 1) стійкий тренд на збільшення розміру штрафів для юридичних осіб за закриття провадження щодо корупційного правопорушення, яке було вчинено їх посадовими особами;
- 2) поширення міжнародного співробітництва під час антикорупційних розслідувань;

¹²⁴ Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування : монографія / за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

¹²⁵ Андрушко П. П. Щодо відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення у вигляді застосування до них заходів кримінально-правового характеру. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 3. С. 104–115.

- 3) кримінальне переслідування посадових осіб за діяння значної давності;
- 4) наявність ефективної антикорупційної програми виключає (пом'якшує) відповідальність для юридичних осіб приватного права;
- 5) співпраця з органами досудового розслідування й наявність у компанії системи комплаєнс є аргументами для суттєвого зменшення розміру штрафів.

Було продемонстровано, що положення Кримінального кодексу є нечіткими та не застосовуються на практиці, а також що перелік санкцій потребує розширення таким чином, щоб він був пропорційним, відповідав тяжкості вчиненого правопорушення та водночас був ефективним та стримуючим (як зазначено в Конвенції ООН проти корупції та Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією).

Розрахунок розміру штрафу як заходу кримінально-правового характеру, який може бути застосований до юридичних осіб приватного сектору, який обмежений приблизно 44 000 доларів США – відносно невелика сума для великих корпорацій – потребує перегляду, щоб бути ефективним стримуючим засобом.

Можливість застосування спеціальної конфіскації за вчинення діяння на користь юридичної особи приватного права на сьогодні передбачено лише для одного кримінального правопорушення, вказаному у ст. 364-1 КК. Конфіскація як вид покарання застосовується за вчинення правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 368-3, чч. 2-4 ст. 369, ч. 3 ст. 369-2 КК.

Недоліком також є відсутність статистичних даних чи інформації про притягнення юридичних осіб до відповідальності за корупцію.

Корпоративна етика і доброчесність є потужним засобом боротьби з корупцією в приватному секторі. Світовий досвід протидії корупції у приватній сфері вказує на необхідність використання неюридичних корпоративних інструментів (кодексів корпоративної поведінки, правил етичного ведення бізнесу, антикорупційних програм з аналізом реальних і потенційних корупційних ризиків у діяльності юридичної особи приватного права, наявність політик і механізмів повідомлення про корупційні діяння, навчання персоналу тощо), які здатні сформувати належний рівень правової свідомості в підприємницькому середовищі, що є головною умовою протидії корупції у приватному секторі.

Система антикорупційного комплаєнсу має певні особливості та включає в себе як обов'язкові, так і додаткові елементи. До обов'язкових елементів належать: антикорупційна програма юридичної особи; особа, відповідальна за її реалізацію (уповноважений); система оцінки корупційних ризиків; сукупність антикорупційних політик, стандартів і процедур. Додаткові елементи та форми їх впровадження залежать від сфери діяльності компанії та рівня корупційних ризиків навколишнього середовища (корупційний рейтинг країни, регіону, галузі).

Дослідження¹²⁶ досвіду затвердження та реалізації антикорупційних програм у вітчизняних юридичних осіб засвідчило, що багато компаній або взагалі не впроваджують комплаєнс-програм, або ж підходять до їх розробки формально: начебто виконуючи вимоги законодавства, однак не здійснюючи реальних заходів для запобігання корупційним ризикам. Такі антикорупційні програми нефункціональні, часто скопійовані з сайтів інших організацій чи просто дублюють положення Типової антикорупційної програми юридичної особи¹²⁷.

У контексті функціонування каналів подання та розгляду повідомлень про правопорушення, зокрема корупцію, українське законодавство врегулювало це питання щодо юридичних осіб публічного права та частково юридичних осіб приватного права, які потрапляють під дію ч. 2 ст. 62 Закону.

126 https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1553535186shadow-report-on-evaluating-the-effectiveness-of-state-anticorruption-policy-implementation_short-3.pdf .

127 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1702-21#Text>.

Водночас п. 5 ч. 3 ст. 61 Закону покладає обов'язок на посадових та службових осіб юридичної особи невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції, керівника або засновників (учасників) юридичної особи про випадки вчинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами.

Отже, юридичні особи приватного права, які не потрапляють під дію ч. 2 ст. 62 Закону, мають забезпечити функціонування захищених внутрішніх каналів повідомлення, а їх посадові та службові особи зобов'язані повідомляти про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Водночас вимог до таких каналів та порядку розгляду повідомлень, які надійдуть тими каналами, українське законодавство не має. Існує ризик порушення прав викривачів, включно з розголошенням повідомленої інформації та особи викривача, неналежний розгляд повідомлень, переслідування викривача.

Рекомендації

У сфері законодавства

1. Внесення змін до антикорупційного законодавства: закріпити чіткі критерії поділу юридичних осіб на юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права. У цілях антикорупційного законодавства доцільно відмовитися від використання понять «юридична особа публічного права» та «юридична особа приватного права», визначивши натомість чіткі критерії, за яких юридична особа та її посадові особи підпадають під дію Закону України «Про запобігання корупції».

Забезпечити розробку національних рекомендацій щодо впровадження системи управління боротьбою з корупцією для приватного сектору, враховуючи специфіку малих та середніх підприємств (МСП). Ці рекомендації повинні передбачати прості та практичні інструменти, адаптовані до організаційно-правової форми, ресурсів та типових ризиків таких підприємств.

2. Розробити та прийняти окремий законодавчий акт про захист викривачів.

Закріпити на законодавчому рівні для юридичних осіб приватного права, які не потрапляють під дію ч. 2 ст. 62 Закону, обов'язок забезпечити функціонування захищених внутрішніх каналів повідомлення.

Розширити дію Єдиного порталу повідомлень викривачів на юридичних осіб приватного права, які не потрапляють під дію ч. 2 ст. 62 Закону, та провести масштабну інформаційну кампанію для популяризації цього інструменту серед бізнесу.

3. Посилити та розширити сферу кримінальної відповідальності: розглянути можливість включення фізичних осіб-підприємців до переліку суб'єктів корупційних злочинів (статті 354 та 368-3 Кримінального кодексу України) та встановити обов'язок щодо впровадження антикорупційного комплаєнсу для компаній, посадові особи чи працівники яких вчинили корупційний злочин, а також створити механізм моніторингу виконання цього обов'язку.

У сфері популяризації й адвокації антикорупційних заходів

1. Провести інформаційні кампанії про важливість і переваги впровадження антикорупційного комплаєнсу в бізнесі. Це можна реалізувати шляхом:
 - проведення інформаційних кампаній про значення та переваги дотримання антикорупційних норм для бізнесу;
 - розробки навчальних програми для керівників, відповідальних за дотримання норм і працівників підприємств приватного сектору;
 - проведення регулярних тренінгів з виявлення та мінімізації корупційних ризиків у бізнес-практиці.

2. Популяризувати серед бізнесу переваги сертифікації компаній за міжнародним стандартом ISO 37001:2025, зокрема шляхом часткового фінансування за рахунок грантів для малих і середніх підприємств.
3. Співфінансування: Розглянути можливість запровадження програм грантової підтримки для підприємств малого та середнього бізнесу за досягнення у впровадженні антикорупційного комплаєнсу.
4. Розширити доступ до ресурсів: створити відкриті онлайн-ресурсів із практичними прикладами, інструментами та рекомендаціями щодо впровадження антикорупційних заходів.
5. Урядові стимули: уряди можуть запроваджувати стимули для сприяння розвитку та впровадження антикорупційних програм для компаній різних сфер, таких як державні закупівлі тощо. Використовувати міжнародні ресурси та інструменти: «Довідник з запровадження заходів щодо зміцнення доброчесності бізнесу»¹²⁸, розроблений Управлінням ООН з наркотиків і злочинності, є прикладом таких настанов.

Впровадження окреслених рекомендацій підвищить ефективність антикорупційних заходів у приватному секторі України та наблизить їх до міжнародних стандартів, зміцнить довіру до українського бізнесу на міжнародній арені, а також створить сприятливе середовище для чесної конкуренції та етичного бізнесу.

128 https://businessintegrity.unodc.org/bip/en/new-publication_a-resource-guide-on-state-measures-for-strengthening-business-integrity.html.

